

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za historiju

Vlasi u trgovini u srednjovjekovnoj Bosni

(završni magistarski rad)

Studentica: Amina Abaspahić

Mentor: Prof. dr. Esad Kurtović

Sarajevo, 2023.

SADRŽAJ

UVOD.....	2
Teritorijalna rasprostranjenost vlaških katuna u srednjovjekovnoj Bosni.....	9
Vlasi trgovci.....	13
Uloga Vlaha u karavanskoj trgovini	17
Prijevoz soli.....	18
Prijevoz olova.....	22
Prijevoz tkanina.....	25
Prijevoz ostale robe	27
Utjecaj Vlaha na trgovinu kroz razbojništvo	30
Krađa krupne stoke.....	31
Krađa sitne stoke	34
Otmica i prodaja ljudi.....	37
Pljačka druge robe	39
ZAKLJUČAK.....	42
Izvori i literatura	44

UVOD

Historija Vlaha je, još uvijek u velikoj mjeri, nedovoljno istraženo područje srednjovjekovne historije, ali je taj segment važan za sagledavanje cjelokupne historije Balkanskog poluotoka budući da danas, ne do kraja istraženo i razjašnjeno pitanje što su Vlasi predstavljali u historiji, nacionalističke struje koristi u svrhu konstruiranja i sagledavanja prošlosti. Vlasi su zaista dobra ilustracija ideje da nam proučavanje prošlosti pomaže da razumijemo sadašnjost. Nažalost, u slučaju Vlaha i srednjovjekovne historije uopće, suvremena dnevno-politička zbivanja utječu na konstruiranje slike o tom periodu. Pitanje izučavanja Vlaha je uvjetovano njihovim mjestom i predstavljanjem u historijskim izvorima. Upravo iz navedenih razloga, najviše su obrađeni dijelovi iz historije Vlaha koji uključuju njihov identitet zanemarujući svakodnevni život Vlaha u različitim društveno-političkim okvirima, pa se zanemario i njihov utjecaj na trgovinu. Na proučavanje vlaških skupina se odrazila činjenica da je historija gotovo uvijek u službi politike. Posljednja stavka se ne odnosi isključivo na izučavanje Vlaha nego uopće na prostor i mjesto srednjeg vijeka danas. Radovi koji govore o ovoj problematici su odraz svog vremena, te u njima historičari više govore o njima samima nego o prošlosti.

Stanje istraženosti vlaške problematike se mijenjao naročito zbog fokusa predmeta historijske nauke. Pitanje Vlaha i prevashodno njihovog ekonomskog udjela u srednjovjekovnoj Bosni su se najprije promatrali u okviru općeg izučavanja i pisanja o historiji srednjovjekovne bosanske države. Vjerojatno je slaba zastupljenost mjesta i uloge Vlaha bila uzrokovana time što arhivska građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku nije bila lako dostupna. Međutim, u XX stoljeću počinje ozbiljniji rad na objavljivanju arhivske građe, a samim tim zastupljenost Vlaha u bosanskohercegovačkoj i regionalnoj historiografiji biva sve veća.¹ Tijekom navedenog perioda objavljene su dvije vrijedne zbirke dubrovačke građe prikupljene od strane Mihaila Dinića i Branislava Nedeljkovića koje su omogućile pristup arhivskim dokumentima i novim saznanjima.²

---

¹ Arhivsku građu krajem 19. i početkom 20. stoljeća su objavljivali Josip Gelčić, Franz Miklosich, Gregor Čremošik i Josip Lučić.

² Михаило Ј. Динић, *Из дубровачког архива*, Књига 3, Српска академија наука и уметности, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Треће одељење, Књига 22, Београд, 1967. Бранислав М. Недељковић, *Мешовита порота. Дубровачка документа XIV и XV века о пограничној пороти*, Miscellanea XVII/6. Београд, 1978.

Izvore za historiju Vlaha većinski predstavlja arhivska građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Riječ je o ugovorima koji su nastajali prilikom interakcije Dubrovčana i stanovništva dubrovačkog zaleđa čineći okosnicu njihovog svakodnevnog života. U posljednje vrijeme sve je veći broj objavljenih izvora iz dubrovačkog arhiva na osnovu kojih se može rekonstruirati mjesto i uloga Vlaha u trgovini srednjovjekovne Bosne. Riječ je o ispisima iz serija notarijata, zaduženja i tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku od druge polovine XIV stoljeća do prve polovine XVI stoljeća.³ Na osnovu ovih ispisa moguće je pratiti stvaranje trgovačkih društava, prijevoz robe od strane Vlaha, prodaju i razmjenu, ali i njihova zaduženja. Kroz prizmu dubrovačke građe, Mihailo Dinić je po prvi put ukazao na značaj Vlaha u karavanskoj trgovini, a rad o ovoj temi je objavljen 1937. godine.⁴ Pored karavanske trgovine, na osnovu dostupne građe, Dinić je nastojao rasvijetliti i ostale oblike učešća Vlaha u trgovini srednjovjekovne Bosne. Kao razloge zašto se na Balkanskom poluotoku razvila karavanska trgovina, Dinić izdvaja nedostatak puteva, budući da su stari, izgrađeni u rimskom periodu bili zapušteni i mogli su se samo fragmentirano koristiti. Riječni putevi nisu predstavljali nikakve značajne saobraćajne arterije za trgovinu ili barem ne u onoj mjeri koliko je to bilo moguće. Dinić ističe da je po samoj prirodi stvari konj bio glavno prijevozno sredstvo, i pod tim okolnostima stočarski Vlasi su postali važan faktor u kopненоj trgovini.⁵

Prvo od zaokruženih djela o Vlasima u srednjovjekovnoj Bosni proisteklo je iz *Simpozijuma o srednjovjekovnom katunu* koji se održao 24. i 25. novembra 1961. godine. U ovom simpozijumu učešće je uzelo sedam historičara, a izloženi radovi su objavljeni dvije godine kasnije. Iako se svi radovi u svojoj cijelosti ne odnose na prostor srednjovjekovne Bosne, oni tematiziraju teritorijalizaciju, geografske karakteristike kao i mjesto katuna u historiografiji.⁶ U ovom Zborniku radova je objavljen i danas koristan rad Desanke Kovačević koji se bavi prvim pomenom vlaških katuna na području današnje Hercegovine i njihovim

---

³ Riječ je o sljedećim djelima: Kurtović, Esad, *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341-1526)*, 1-3, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, 2019. Kurtović, Esad, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521)*, 1-2, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017. Kurtović, Esad – Peco Almir, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 1-3, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, 2021. Kurtović, Esad, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 1-3, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2022.

⁴ Михаило Динић, "Дубровачка средњевековна каравнска трговина", *Југословенски историјски часопис*, 3, 1937.

⁵ Динић, "Дубровачка средњевековна каравнска", 119.

⁶ *Симпозијум о средњевековном катуну одржан 24. и 25. новембра 1961. године*, ур. Миленко С. Филиповић, Посебна издања књига II, Одјељење историјско-филолошких наука књига I, Научно друштво СР Босне и Херцеговине, Сарајево, 1963.

prvim predstavnicima. Bogumil Hrabak je kroz svoj rad o hercegovačkim vlaškim katunima u XV stoljeću također postavio osnov za dalja istraživanja ove teme.⁷ Desanka Kovačević je u radu koji je proizašao iz navedenog simpozijuma često oslanjala na njegova saznanja ili je njegova stajališta revidirala donoseći nove teze i zaključke.

Deceniju kasnije, održan je drugi simpozijum o Vlasima u organizaciji Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, koji je također donio rezultate istraživanja s regionalnog podneblja. Tematika ovog simpozijuma se kretala hronološki od XIV do XVI stoljeća obuhvativši pitanja iz sfere ekonomije, rudarstva i socijalnih promjena, a učešće u ovom simpozijumu je uzelo preko četrdeset historičara.⁸ Za ovu temu od naročitog značaja je rad Desanke Kovačević-Kojić pod nazivom *Učešće Vlaha u trgovinskoj razmjeni tokom XIV i XV vijeka*, te rad *Učešće Vlaha u preradi vune i prevozu sukna u XIV i XV veku* autorice Dušanke Dinić-Knežević. Budući da su gotovo sva dotadašnja istraživanja bila usmjerena na ulogu Vlaha u stočarstvu, ova dva rada su fokus pomjerila na ostale privredne grane u kojima su Vlasi dali svoj doprinos. Dušanka Dinić-Knežević je kroz svoje djelo *Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika* također dobar dio posvetila ulozi Vlaha u rukovođenju i trgovanju ovim važnim artiklom.⁹

Desanka Kovačević u svojoj monografiji *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni* prilikom razmatranja domaćeg elementa s kojima su Dubrovčani nesumnjivo morali dolaziti u doticaj tijekom nabavke robe navodi slučaj u kojem se daje dozvola Vlasima bosanskog bana da mogu iz Dubrovnika iznijeti robu u vrijednosti od 300 perpera. O ovome se putem poslanika na bosanskom dvoru obavještava Stjepan II.¹⁰ Autorica je prepoznala mjesto Vlaha u organizaciji dubrovačke trgovine, te je navela podatak da su Dubrovčani često odlazili pojedinačno u Bosnu u nabavku sirovina, a robu iz Dubrovnika su otpremali po Vlasima.¹¹ Desanka Kovačević primjećuje da su Vlasi stočari najvažniji činilac u vođenju čitavog prometa po unutrašnjosti Balkana, pa i u srednjovjekovnoj Bosni, te skreće pažnju da su se u Državnom arhivu u Dubrovniku sačuvali mnogi ugovori sklopljeni između Dubrovčana i Vlaha o prijevozu robe

---

⁷ Храбак, Богомил, „О херцеговачким влашким катунима према пословној књизи дубровчанина Цивана Припчиновића“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XI, Sarajevo, 1956.

⁸ *Simpozijum Vlasi u XV I XVI vijeku*, ur. Desanka Kovačević-Kojić, Radovi, Knjiga LXXIII, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 22, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1983.

⁹ Душанка Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1982.

¹⁰ Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Knjiga 13, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1961, 21.

¹¹ Isto, 60.

iz Dubrovnika u unutrašnjost.¹² Neke od ugovora kao primjer određenim tezama autorica ostavlja u samom tekstu ili napomenama ostavljajući prostor budućim generacijama da podrobnije obrade pojedine fenomene.

U djelu *Vlasi u historiografiji* koje sveobuhvatno promatra Vlahe kroz različite povijesne epohe i društveno-političke organizacije, Zef Mirdita jako malo posvećuje pažnju Vlasima u srednjovjekovnoj Bosni. Autor naglašava da, prema njegovom mišljenju, pravi odgovor na pitanje kada i kako dolaze Vlasi na područje današnje Bosne i Hercegovine treba tražiti u turskim defterima. Pored toga, prihvata stajalište Ante Babića koji ostavlja otvorenim pitanje da li se spomen starješina svih kraljevih Vlaha podudara s funkcijom čelnika.¹³ Navedeno se odnosi na prvi pisani izvor od 15. februara 1382. godine koji spominje ...*a Volcoslauo Plescich comitem vlacorum omnium domini regis Rassie et Bosssine...*¹⁴ Babić, pored toga, ostavlja otvorenim pitanje da li su potencijalni čelnici, odnosno predstavnici vlaških katuna, ulazili u feudalnu hijerarhiju i bili izjednačavani na društvenom planu s ostalom vlastelom.¹⁵ Desanka Kovačević smatra da je u taj poredak ulazio knez koji je upravljao ne nad jednim nego nad svim katunima Vlaha s područja bosanskog kralja. Njegova funkcija i uloga je samim sadržajem pomenutog podatka prilično jasno definirana. U isto vrijeme je knez bio i predstavnik državne vlasti i posrednik između katuna i države.¹⁶

Pozivajući se ponovno na Babića, Mirdita zaključuje da na prostoru „srednjovjekovne Bosne i Huma“¹⁷ ne postoji neki akt, sličan *Ius Valachorum* u kojem bi se navodile posebne kategorije Vlaha, kojima bi se dužnost sastojala u vojnom služenju svojim istaknutim gospodarima.¹⁸ Usporedbe radi, Esad Kurtović, na osnovu spomena Vukoslava Pliščića kao

---

¹² Kovačević, *Trgovina*, 158.

¹³ Isto, 109.

¹⁴ Esad Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521)*, 1, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017, 28.

Desanka Kovačević je u radu o srednjovjekovnim katunima prema dubrovačkim izvorima ustvrdila da dubrovački izvori spominju kneza još 1326. godine kada *Stronislaus filius comitis Burisclai* dolazi u Dubrovnik i sklapa ugovor s jednim dubrovačkim ljekarom da ga liječi od škrofula. Autorica navodi da nije bilo moguće ustanoviti kojem katunu pripada ovaj knez niti donijeti zaključak o njegovoj funkciji. Десанка Ковачевић, „Средњовековни катун по дубровачким изворима“, *Симпозијум о средњовековном катуну*, Научно друштво Босне и Херцеговине, Посебна издања 2, Одјелјење историјско-филолошких наука 1, Сарајево, 1963, 134.

¹⁵ Anto Babić, „Društvo srednjovjekovne bosanske države“, *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine*, I, Posebna izdanja, knj. LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1987, 41-42.

¹⁶ Ковачевић, „Средњовековни катун по дубровачким изворима“, 134.

¹⁷ Stječe se dojam da konstrukcijom „srednjovjekovna Bosna i Huma“ autor nastoji uspostaviti kontinuitet između Huma i Hercegovine iako nije riječ o istovjetnim pojmovima. Humska zemlja predstavlja tek jedan dio prostora današnje Hercegovine koji je stvoren sredinom XV. stoljeća.

¹⁸ Mirdita, *Vlasi: starobalkanski narod*, 109.

kneza svih Vlaha u Bosanskom Kraljevstvu, dolazi do teze da se radi o Vlasima bosanskog kralja što se da pratiti kod većine vlaških katuna krajem XIV i početkom XV stoljeća, dok kasnije oni bivaju predmetom raspodjele između bosanskih velmoža.¹⁹ Esad Kurtović se u ovom slučaju, ne oslanja samo na jedan izvorni dokument, već mjesto i ulogu Vlaha prati u izvorima tijekom dva stoljeća.

U posljednje vrijeme se osobito ističu radovi Esada Kurtovića koji se kroz više kraćih i dužih radova bavio vlaškim katunima, njihovom teritorijalizacijom i ulogom u privredi srednjovjekovne bosanske države. Kurtović je u kraćim, ali sadržinom značajnim, radovima obznanio korisne informacije o vlaškim katunima, njihovim sudionicima i svakodnevnom životu. Riječ je uglavnom o priložima koji dodatno i dublje osvjetljavaju ekonomsku i socijalnu historiju. Godine 2018. na Sveučilištu u Zagrebu je odbranjena doktorska disertacija od strane Marka Pijovića naslovljena *Vlasi u dubrovačkim izvorima do 14. stoljeća* i bavi se pojavom Vlaha u diplomatskim izvorima tijekom XIII i XIV stoljeća.²⁰ Godinu dana ranije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Elmedina Duranović je odbranila doktorsku disertaciju pod nazivom *Drumsko razbojništvo u srednjovjekovnoj Bosni prema dubrovačkim izvorima*.²¹ Geografski definirana znatno uže, ali vremenski naslonjena na prethodnu doktorsku disertaciju predstavlja posve drugu dimenziju djelovanja Vlaha u srednjovjekovnoj Bosni kroz vizuru dubrovačkih izvora. Da su Vlasi zaintrigirali i istraživače van regionalnog okvira dokazuje knjiga *Banditry in the Medieval Balkans, 800-1500*, autora Panosa Sophoulisa.²² Navedena knjiga se, između ostalog, bavi razbojništvom i krađom dragocjenosti od različitih vlaških skupina na ovim prostorima.

Historijska nauka je kroz svoju dugu tradiciju doživjela značajne preokrete. Dok se u ranijim periodima fokus stavlja na slavne ličnosti i vladare, prevashodno se osvrćući na političku historiju, s novim vremenom su se pojavile i nove tendencije u historiografiji koje su počele da se bave mikrohistorijom. Kada su u pitanju Vlasi, od XX stoljeća njima se značajno bavila jugoslovenska historiografija potencirajući njihovu ekonomsku i(li) socijalnu kategoriju. Raspravljajući o tome, historičari su ostavili po strani njihov svakodnevni život i doprinos privredi i trgovini srednjovjekovne Bosne. Glavni razlog možda treba tražiti u tome

---

¹⁹ Esad Kurtović, „Iz historije vlaha Pliščiča“, *Centar za balkanološka ispitivanja*, knj. 35, Sarajevo, 2008, 242.

²⁰ Marko Pijović, *Vlasi u dubrovačkim spomenicima do 14. stoljeća (neobjavljena doktorska disertacija)*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.

²¹ Elmedina Duranović, *Drumsko razbojništvo u srednjovjekovnoj Bosni prema dubrovačkim izvorima (neobjavljena doktorska disertacija)*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2017.

²² Panos Sophoulis, *Banditry in the Medieval Balkans, 800-1500*, Palgrave Macmillan, 2020.

što su historičari bili u službi države i pisali nacionalne historije kojima je politička historija najbitnija. Tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina ovoga stoljeća, održana su dva simpozijuma koja su kroz različite aspekte razmatrali historijsku važnost Vlaha. Ipak, na njima se parcijalno obrađivao njihov značaj za ekonomiju srednjovjekovne Bosne, i to uglavnom od strane dvije autorice koje su u svom daljem naučnom bavljenju ovoj kategoriji posvetile značajnu pažnju. Naredno stoljeće je donijelo drukčiji pristup od prethodnog. Veći broj objavljene izvorne građe je omogućio nova saznanja i perspektive, a zanimanje za ovu problematiku je sve veće čemu u prilog govore i nedavno dvije odbranjene doktorske disertacije, knjiga na engleskom jeziku o razbojništvu i radovi Esada Kurtovića. Metodološki pristup na prijelazu u XXI stoljeće se značajno promijenio i fokus stavio na izvorni materijal koji otkriva mnogo više, a što je socijalistička historiografija zanemarivala dok je Vlahe promatrala isključivo kao mjesto za prijepor historičara o kakvoj društvenoj kategoriji je riječ. Svježiji pristup je donio i promatranje običnog čovjeka kroz izvore onoliko koliko je to moguće premjestivši težište s političke na ekonomsku i društvenu historiju.

Ovaj magistarski rad je podijeljen u četiri zasebne cjeline koje prate odgovarajuća potpoglavlja. Rad je strukturiran na način da tematski obuhvata aspekte djelovanja vlaških skupina na području današnje Hercegovine, a koja su utjecala na trgovinu i privredu srednjovjekovne bosanske države. Prvo poglavlje nazvano *Teritorijalna rasprostranjenost vlaških katuna u srednjovjekovnoj Bosni* bavi se ubikacijom, za trgovinsku razmjenu, najznačajnijih vlaških katuna u srednjovjekovnoj Bosni. U ovome poglavlju su predstavljeni tek neki od katuna koji su se najviše isticali u karavanskoj trgovini, kupoprodajnim ugovorima i drumskom razbojništvu, odnosno onima kojima su Dubrovčani davali najviše prostora u ugovorima i tužbama. Riječ je o vlaškim katunima Mirilovića, Vragovića, Vlahovića, Drobnjaka, Predojevića, Pliščića, Pilatovaca, Nenkovića, Kresojevića i Bobana. Svaki od ovih katuna je utjecao na navedene aspekte trgovine.

Drugo poglavlje nosi naziv *Vlasi trgovci*. Prilikom pisanja ovog poglavlja u najvećoj mjeri je korištena Serija kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku (*Diversa Cancellariae*) koja donosi različite vrste ugovora poput ugovora o služenju, ugovora o prijevozu robe, ugovora o uzgoju stoke. Međutim, za ovo poglavlje su od najvećeg značaja bili kupoprodajni ugovori koji su se odnosili na Vlahe trgovce. Iako navedenih ugovora nema mnogo, na osnovu ove izvorne građe se može analizirati praksa kupovine i prodaje. Izvori otkrivaju koji su elementi kupoprodaje, šta su Vlasi prodavali u najvećoj mjeri i koliko su u određenom periodu koštala roba poput konja, magaraca, drva i uopće svih predmeta koji su bili predmetom

kupoprodaje. Tijekom pisanja ovog poglavlja, korištena je hronološka metoda budući da je na taj način praćena pojava Vlaha kao prodavača s različitim robom kroz XIV i XV stoljeće.

Treće poglavlje pod nazivom *Uloga Vlaha u karavanskoj trgovini* predstavlja najobimnije poglavlje iz dva razloga. Prvi razlog je taj što karavanska trgovina čini integralni dio djelovanja Vlaha u trgovinu, te su Vlasi imali monopol u bavljenju ovim poslom. Drugi razlog se krije u tome što dubrovački izvori donose najviše informacija u ovoj vrsti posla. Za pisanje ovog poglavlja u najvećoj mjeri je korištena serija Serija notarijata (*Diversa Notariae*) i mjestimično serija Serija zaduženja (*Debita Notariae*) iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Navedeno poglavlje se sastoji od četiri potpoglavlja, shodno artiklima koju su prevozili Vlasi. *Utjecaj Vlaha na trgovinu kroz razbojništvo* naziv je posljednjeg poglavlja koje se sastoji od četiri potpoglavlja. Kao što je slučaj s poglavljem koje se bavi karavanskom trgovinom, ovo poglavlje je podijeljeno prema predmetima pljačke od strane Vlaha. Glavni izvor za koji je korišten je Serija tužbi iz Državnog arhiva u Dubrovniku (*Lamenta de foris*). Iako ovo poglavlje ne govori o direktnom učešću Vlaha u trgovini, drumsko razbojništvo vlaških skupina je utjecalo na teže odvijanje trgovine. Teritorijalna rasprostranjenost vlaških katuna je davala mogućnost Vlasima da presijecaju drumske puteve kuda su prolazili karavani, te da ih pljačkaju. Vjerovatno su ukradene predmete dalje preprodavali i na taj način privređivali.

U radu je korišteno nekoliko metoda, odnosno tematska, hronološka i komparativna metoda. Sve tri navedene metode su prisutne u svim poglavljima ovog rada. Cilj rada je predstaviti, analizirati i sistematizirati u kojoj mjeri su Vlasi kao poseban sloj stanovništva unutar srednjovjekovne Bosne doprinijeli samom trgovinskom prometu ove države. Također, cilj rada je uvidjeti koji su sve faktori omogućili da Vlasi drže monopol nad karavanskim prijevozom i zbog čega se Vlasi javljaju u kupoprodajnim ugovorima i tužbama od strane Dubrovačke Republike.

Teritorijalna rasprostranjenost vlaških katuna u srednjovjekovnoj Bosni

Na širem prostoru današnje Hercegovine bili su smješteni vlaški katuni koji su u određenoj mjeri oblikovali i dali doprinos razvoju privrede i trgovine srednjovjekovne Bosne. Proučavanje dubrovačke građe ukazuje na učestalost javljanja pojedinih katuna, a time se potvrđuje opstanak i trajanje katuna u jednom dužem historijskom periodu.²³ U historijskim izvorima se kao glavni akteri u trgovini uopće javljaju Vlasi iz katuna Mirilovića, Vlahovića, Pliščića, Bobana, Predojevića, Vragovića, Nenkovića, Kresojevića i drugih. Geostrateški položaj srednjovjekovne Bosne uopće, s većinskim brdskim predjelima, a nešto manje ravničarskim je utjecao na način privređivanja domaćeg stanovništva. S tim u vezi, vlaški katuni su se zbog geografskih uvjeta, bavili stočarstvom. Zahvaljujući teritorijalnom širenju srednjovjekovne Bosne, otvarale su se mogućnosti za privređivanje, a svoje mjesto su pronašli u privredi su pronašli Vlasi kroz karavansku trgovinu. Radi lakšeg razumijevanja uloge Vlaha iz katuna koji se najčešće pominju kroz izvore, u kratkim crtama će se predstaviti prostor njihovog djelovanja.

Vlasi Mirilovići su bili smješteni na području Rudina, u neposrednoj blizini Bileće kako je to navedeno marta 1393. godine u jednom ugovoru o čuvanju i ishrani stoke.²⁴ Prema Bogomilu Hrabaku, najstariji pomen katuna se nalazi u dokumentu od 17. VIII 1368. godine kada je Miloš Radojković *Morovlacus de catono Niegovani Mirilovich* prodao pet krava.²⁵ Desanka Kovačević i Esad Kurtović su naveli da se prvog puta Njegovan Mirilović spominje 1366. godine.²⁶ Provjerivši signaturu uočava se da je, barem prema Kurtovićevom transkriptu, dokument od 17. VIII 1367. godine. Riječ je o ugovoru o kupoprodaji krave: *Milos Radoycouich. Moroblachus de catono Niegouani Miloouich, facit manifestum quod ipsi promittit et obligat se debere dare Milanno beccario vaccas V usque ad festum Natiuitatis domini proxime futurum. Quas si non dederit teneatur illi soluere perperis XX per apthai...* Sva tri autora su se pozivala na isti dokument, ali s različitom datacijom istog: Hrabak (1368), Kovačević i Kurtović (1366). Kao i drugim Vlasima, i Mirilovićima je glavni način

---

²³ Десанка Ковачевић, „Средњовековни катун“, 124.

²⁴ Esad Kurtović, „Seniori hercegovačkih Vlaha“, *Hum i Hercegovina kroz povijest*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2011, 656.

²⁵ Богомил Храбак, „О херцеговачким влашким катунима према пословној књизи дубровчанина Цивана Припчиновића“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XI, Sarajevo, 1956, 33.

²⁶ Ковачевић, *Средњовековни катун*, 126. Esad Kurtović, „Prilog historiji vlaha Mirilovića“, *Most*, XXXI/196 (107), Mostar, 2006, 77.

privređivanja bilo stočarstvo. Osim svoje stoke, na čuvanje i ispašu su uzimali i dubrovačku stoku.²⁷ Deponovanje robe kod Mirilovića od strane dubrovačkih trgovaca je još jedan pokazatelj njihove suradnje.²⁸ Međutim, Vlasi Mirilovići su zarađivali i na osnovu drumskog razbojništva. Sljedeća važna vlaška skupina koja je aktivno učestvovala u privredi i trgovii srednjovjekovne Bosne su bili Vlasi Vlahovići koji su bili vezani za područje naselja Vlahovići kod Ljubinja, koje je po ovoj vlaškoj skupini dobilo ime. Njihovu teritorijalizaciju definira i lokacija pod imenom „Bioska“ koja se uz Vlahoviće spominje 1462. godine.²⁹ Kao što je slučaj i s Vlasima Mirilovićima, iako su bili angažirani u karavanskoj trgovini, veliki broj Vlaha Vlahovića se bavio drumskim razbojništvom kao dodatnim izvorom sredstava.

Vlasi Pliščići su bili smješteni u istočnoj Hercegovini na području oko Gacka, Samobora, Cernice i Rudina, a već 1377. godine Vuk Pliščić je optužen od strane Brajona Vidoslavića zbog pljačke olova u vrijednosti 70 dukata, dva konja i jednog tovara soli.³⁰ Bobani ili Nahija predstavljaju brdski dio koji je na sjeveru između ravnice Popovog polja na bosanskoj strani i na jugu područja Primorja na hrvatskoj strani. Naziv ovog područja potječe od Vlaha Bobana, ali se najvjerojatnije čvršće veže za Knežinu Bobani uspostavljenu tijekom osmanske vlasti.³¹ Ukratko, Vlasi Bobani su bili smješteni na području Žakova, Luga, Šćenice i Prosjeka.³² S druge strane, postojali su vlaški katuni koji su zauzimali tek jedno naselje. Jedni od takvih je katun Vlaha Gleđevića. Gleđevići su svoje stanište imali u Primilovom polju, u naselju koje je po njima dobile ime Gleđevci, a koje se nalazi na pet do šest kilometara sjeverozapadno od Ljubinja, uz put prema Stocu. Oni su se razvili iz širih okvira Burmaza.³³

Vlasi Predojevići se u izvorima prvi put pojavljuju 1356. godine.³⁴ Bili su smješteni na području Bileće gdje se nalazio njihov glavni naseobinski kompleks, ali ih izvori u različitim situacijama pored Bileće spominju u Nevesinju, Gacku i Rudinama.³⁵ Katun Vlaha Predojevića se spominje 1372. godine i njegovo ime je povezano uz ime katunara Predoja.³⁶ Kada su u

---

²⁷ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 98.

²⁸ Brajko Božidarović je 25. II 1465. godine podigao prvu tužbu protiv Vladislava Brankovića i njegove braće Vlaha iz Mirilovića s posjeda kneza Vladislava zbog oduzimanja imovine primljene na čuvanje. Brajko je deponirao dvije vreće žitarica, tri kupela prosa i kožu od vola. Vladislav nije vratio navedeno već je optužio druge ljude da su ga pokrali. Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 98.

²⁹ Kurtović, „Seniori hercegovačkih vlaha“, 652.

³⁰ Kurtović, „Iz historije vlaha Pliščića“, 222.

³¹ Esad Kurtović, *Vlasi Bobani*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije, Sarajevo, 2012, 14.

³² Kurtović, „Seniori hercegovačkih vlaha“, 665.

³³ Isto, 678.

³⁴ Ковачевић, „Средњовековни катун“, 122.

³⁵ Esad Kurtović, „Iz historije vlaha Predojevića“, *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja*. 40, Sarajevo, 2011, 253.

³⁶ Kurtović, „Seniori hercegovačkih vlaha“, 676.

pitanju Vlasi Drobnjaci, dosadašnja istraživanja pokazuju da su Vlasi Drobnjaci bili smješteni u slivu Komarnice i na visoravni Jezera do rijeke Tare. Suvremeni izvori ih jasno vežu za područje Jezera. Primjer čuvene tužbe Franciska de Grota iz Bergama iz 1423. godine pokazuje da se Vlaha Drobnjaka moglo naći i u Prijepolju, gdje su najvjerojatnije boravili poslom, dok primjer iz 1443. godine Drobnjake povezuje i uz naselje Bijela kod Trebinja.³⁷

Vlasi Vragovići su bili smješteni u blizini Trebinja, u dva poznata mjesta Dubrave i Lug. Pojavljivanje njihovog katuna u izvorima se može pratiti od sedamdesetih godina XIV stoljeća. U izvorima se vrlo često susreću Vlasi Pliščići koji su bili smješteni u istočnoj Hercegovini na području oko Gacka, Samobora, Cernice i Rudina. Vlasi Kresojevići su još jedan od vlaških katuna koji se u izvorima češće pojavljuju, još od 1379. godine. Naseljavali su područje Rudina, a bili su vazali porodice Kosača.³⁸

Prema informaciji iz 1436. godine, Vlasi Nenkovići su bili na području Trebinja. Narodna tradicija povezuje Nenkoviće za naselje Ivica u ljubinskom kraju. S naseljem Ivica zaista i jesu povezani Vlasi Nenkovići kako to pokazuje podatak iz 1444. godine kada su spomenuta braća Brajan i Radonja Cvjetković iz Ivice kao ljudi Nenkovića. Ivica je smještena jugoistočno od Ljubinja, istočno od naselja Kruševica i sjeverno od naselja Žabica. To se poklapa i s činjenicom da se šira oblast naslanja na trebinjsko područje.³⁹ Teritorijalizacija i smještaj Vlaha Pilatovaca su vezana za naselje Pilatovci na području Bileće, kako se to navodi u dokumentu iz oktobra 1459. godine (*de villa Pilatouzi ad Bilechia*). Tome u prilog ide i njihovo učešće u dvije pljačke na obližnjem lokalitetu Kamenom brdu u maju i junu 145. godine.⁴⁰

Vlasi Maleševci su također učestvovali u trgovini srednjovjekovne Bosne, a zauzimali su naselja na području Rudina.⁴¹ U mjesecu maju 1433. godine zabilježen je ugovor prema kojem se Herak Milošević iz Mileševa, čovjek vojvode Radosava Pavlovića obavezuje Smoljanu Bogićeviću i Radosavu Vukosaliću prevesti sedam tovara rove do Prijepolja po cijeni od sedam perpera po tovaru.⁴² Trgovinom su se bavili i Vlasi Riđani koji su bili nastanjeni

---

³⁷ Esad Kurtović, „Vlasi Drobnjaci i stećci (Crtica o Nikoli Raškoviću i njegovim nasljednicima)“, *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja*, 44, Sarajevo, 2015, 304.

³⁸ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 108.

³⁹ Esad Kurtović, „Vlasi Nenkovići“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 36, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2008, 162.

⁴⁰ Esad Kurtović, „Vlasi Pilatovci“, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija*, XVII/3, Sarajevo, 2014, 308.

⁴¹ Kurtović, „Seniori hercegovačkih vlaha“, 654.

⁴² Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 224.

na području Vrsinja.⁴³ U julu 1433. godine, Dabiživ Novaković iz Riđana, čovjek vojvode Sandalja, uz jemstvo Miljete Bolisalića iz Konavala, čovjeka vlastelina Aloviza Gučetića je prodao konja i kobilu Nikoli Gavčiću za 22 perpera.⁴⁴ Polovinom 1444. godine Radien Metković iz Riđana je tužio Radoja Vlatkovića iz Slanog zbog krađe tri konja u Zagorju u Riđanima, a koje je kupio od Olivera Radičevića iz Riđana i njeogovog kompanjona Nikole za 70 perpera u Slanom.⁴⁵ Pored Vlaha Riđana, izvori prate pojavu Vlaha Banjana u kupoprodajnim ugovorima. Sredinom novembra 1444. godine, Radosav Vukčić iz Banjana, čovjek vojvode Stjepana, prodao je kobilu Mihoču Krasojeviću za 18 perpera.⁴⁶ Prodaja kobile od strane Božidara Brankovića iz Banjana vlastelinu Marinu Menčetiću za 20 perpera je također zabilježena u izvorima polovinom juna 1445. godine.⁴⁷

***

Analiza ubikacije vlaških katuna koji se u najvećoj mjeri pojavljuju u arhivskoj građi ukazuje na to da su svi katuni koji su se češće spominjali u izvorima nalazili na širem prostoru današnje istočne Hercegovine. Uglavnom su bili smješteni u mjestima koji su danas prepoznatljiva po većim gradovima poput Nevesinja, Trebinja, Gacka i Stoca. Iako je karavanska trgovina ključna tačka djelovanja Vlaha u okviru trgovine srednjovjekovne Bosne, ovakva prostorna raspoređenost im je omogućavala da djeluju u okviru drumskog razbojništva, presijecajući drumske puteve kojima su prolazili karavani iz pravca Dubrovnika. Prirodno-geografske karakteristike ovog područja su im davale mogućnost da se bave uzgojem stoke za Dubrovčane, a da za to dobivaju protunaknadu. Na te načine su privređivali i samim tim su (in)direktno utjecali na privredu i trgovinu srednjovjekovne Bosne.

---

⁴³ Kurtović, „Seniori hercegovačkih vlaha“, 673.

⁴⁴ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 230.

⁴⁵ Isto, 423.

⁴⁶ Isto, 430-431.

⁴⁷ Isto, 443.

Vlasi trgovci

U okviru arhivske serije *Diversa Cancellariae* Državnog arhiva u Dubrovniku nalaze se brojni ugovori koji govore o kupoprodaji koja je vezana za prostor srednjovjekovne Bosne. Najzastupljenija roba je stoka, a u kupoprodajnim odnosima su aktivno sudjelovale i vlaške skupine. Tek nekoliko podataka govori o ovoj vrsti odnosa s kraja XIV stoljeća, dok sa XV stoljećem dolazi do aktivnijeg uključivanja Vlaha u kupoprodaju. U jednom od prvih ugovora koji se tiče kupoprodaje od strane Vlaha kao predmet razmjene se navodi magarac. Dana 27. VIII 1392. godine, Tvrtko Dobraić, Vlah Pliščić je prodao magaricu s mladima Milašu Dragoševiću za četiri perpera i tri groša. Kupac Milaš je odmah te magarce preprodao Radoslaviću Bojeviću, ali po cijeni od pet perpera i dva groša.⁴⁸ Kada je u pitanju nabavka konja, Kurtović primjećuje registrirano nabavljanje i dovođenje konja. Razlozi za nabavku i dovođenje mogu biti različiti. Jedan dio primjera se odnosi na vraćanje konja po različitim osnovama. Kao primjer, autor navodi ugovor prema kojem su se Vlasi Ugarcu se marta 1368. godine obavezuju dubrovačkom vlastelinu Marinu Menčetiću da će do Uzašća (Spasovo) platiti tri perpera i četiri groša, dovesti Muska Gradenovića ili dovesti konja.⁴⁹ Evidentno je da su nakon pljačke konja Vlasi Ugarcu obavezani da vrate konja ili dovedu samog pljačkaša. Predmeti vraćanja nisu bili samo konji nego i volovi. Juna 1392. godine, Vlasi Žurovići Balduin Dubravčić i Veselko Miloša Četrljević obavezali su se dubrovačkom vlastelinu Benediktu Gunduliću da će dovesti dva vola koji su bili ukradeni od Milmana Bogdanića u Ljubinju.⁵⁰ Ovdje nije riječ o klasičnim kupoprodajnim ugovorima, ali su i iz ovakvih poslovanja Vlasi su izvlačili benefite za sebe.

U augustu 1393. godine je zabilježeno da je Vlah, Dobroje Strojsalić prodao i isporučio magarca Brajanu Petkoviću. U ugovoru se dalje navodi da je kupac isplatio prodavcu ugovorom predviđen iznos.⁵¹ Marko Šunjić navodi da se može samo nagađati šta je sve utjecalo na određivanje cijene magaraca i konja, ali da se cijena za magarca kretala od 3 do 16 malih denara.⁵² Sljedeći ugovor s kraja XIV stoljeća se odnosi na kupoprodaju konja. Vukoslav Dobroić, Vlah iz katuna Vlahovića navodi da je prodao konja Paulu Bračiću za četiri zlatna

---

⁴⁸ Esad Kurtović, „Magarci u dubrovačkome zaleđu“, *Iz povijesti dubrovačkoga zaleđa*, Dubrovnik, 2018, 99.

⁴⁹ Kurtović, *Konj*, 105.

⁵⁰ Isto, 330.

⁵¹ Esad Kurtović, *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341-1526)*, 255.

⁵² Marko Šunjić, „Mjere, novac, zarade i cijene na dalmatinsko-bosanskom području (XIV. i XV. st)“, *Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost*, IV, 1996, 72.

dukata.⁵³ Ugovorom od 10. XII 1398. godine se potvrđuje da je Ljuboje Sredanović iz katuna Nenka Krajsalića prodao i isporučio kobilu Bogdanu Radosaliću u Dubrovnik po cijeni od 15 perpera. U ugovoru se dalje navodi da je kupac isplatio predviđeni novac prodavaču.⁵⁴ Na osnovu ovog dokumenta, Esad Kurtović zaključuje da je Nenka Krajsalić naslijedio svog oca u vodstvu katuna u periodu 1390. do 1398. godine.⁵⁵

S početkom novog stoljeća, dolazi do češćeg pojavljivanja Vlaha u kontekstu kupoprodajnih ugovora. Ugovorom od 12. VIII 1402. godine, Pribislav Očihnić, *Vlach de cathono Volcichne Pochraicich* daje do znanja da je prodao magarca za pet perpera.⁵⁶ Godine 1405. Radoslav Drusetić, Vlah Burmaz je prodao konja za deset perpera.⁵⁷ Na temelju podataka iz različitih ugovora o kupoprodaji vidi se da prodavatelji na prodaju u Dubrovnik dovode magarce, između ostalog, od Vlaha Žurovića (1375.), Vlaha Krajsalića (1390.), Vlaha Pliščića (1392.), Vlaha Grbavčića (1393.), Vlaha Bobana (1417.), Vlaha iz katuna Vučihne Pokrajčića (1402.) i Vlaha katuna Dobrien (1435.). Riječ je o područjima dubrovačkoga zaleđa gdje su se magarci uzgajali za prodaju na širem dubrovačkom području. O velikoj potražnji svjedoči veliki broj kupaca.⁵⁸

Đuro Tošić navodi da su prvi podaci o uvozu drva s Neretve zabilježeni tek sredinom tridesetih godina XIV stoljeća. Namjena drva je bila prvenstveno za ogrjev i izgradnju brodova. Ponekad je drvo upotrebljavano i za gradnju kuća.⁵⁹ Vlasi se u kontekstu dobavljanja drvene građe spominju početkom XV stoljeća. O tome govori par ugovora, a prvi je datiran u mjesec maj 1408. godine, kada se skupina Vlaha Bobana obavezala da će dostaviti 15 tovara drvene građe do sljedećeg praznika sv. Stefana.⁶⁰ U ugovoru iz aprila 1409. godine, Vlasi iz katuna Berojevića su se obavezala da će dostaviti 100 tovara drvenu građu po cijeni od šest groša po tovaru.⁶¹ Nabavljanje drvene građe od strane Vlaha se nastavilo u narednom periodu. Krajem oktobra 1413. godine, Prvenac Radovanić, Vlah iz Pliščića se obavezao da će gospodinu Stefanu Lukareviću do desetog u mjesecu decembru dostaviti 15 tovara drvene građe.⁶² S druge strane, kupoprodaja žita u koju je bio uključen neki Vlah se u ovoj seriji pojavljuje samo

---

⁵³ Kurtović, *Arhivska građa*, 287.

⁵⁴ Isto, 378.

⁵⁵ Kurtović, „Vlasi Nenkovići“, 154.

⁵⁶ Kurtović, *Arhivska građa*, 459.

⁵⁷ Isto, 509.

⁵⁸ Kurtović, „Magarci“, 98.

⁵⁹ Ђуро Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987, 95-96.

⁶⁰ Kurtović, *Arhivska građa*, 579.

⁶¹ Isto, 600.

⁶² Isto, 658.

jedanput.⁶³ Razlog za to možda treba tražiti u tome što su Dubrovčani uglavnom žito dopremali iz južne Italije ili s Peleponeza. Generalno, prve vijesti o snadbijevanju žitom Dubrovčana s drijevske trga se javljaju tek u četrdesetim godinama XIV stoljeća.⁶⁴

U trgovinskoj razmjeni tovarnih životinja su učestvovali i Vlasi Ugarci što se vidi iz ugovora obznanjenog 13. VII 1427. godine.⁶⁵ Decembra 1428. godine spominje se jedan Vlah iz Kozice Pilat Radovanić. On je prodao jednog crnog konja Radovanu Vratišiću za dvadeset perpera. Ne zna se kojem katunu ili vlaškoj skupini je pripadao.⁶⁶ Kako se iz navedenih kupoprodajnih ugovora vidi, Vlasi su uglavnom prodavali tovarne životinje, odnosno konje i magarce. U ovim ugovorima je djelomično zastupljena drvena građa. Desanka Kovačević-Kojić je zabilježila svoja promatranja glede uključivanja Vlaha u trgovinu. Navodi da su ponekad dubrovački trgovci odlazili među Vlahe, ali se Vlasi, naročito od početka XIV stoljeća, mnogo češće spuštaju u Dubrovnik da prodaju vunu, stoku, a posebno konje i kobile. Na taj način, Vlasi su postepeno dolazili u bliži kontakt sa Dubrovčanima, a dvadesetih godina XIV vijeka bilo je i pojedinačnih slučajeva da Vlasi sklapaju trgovačka društva s dubrovačkim trgovcima. Ukratko, Vlasi su za svoje proizvode prodate na trgu u Dubrovniku nabavljali predmete koji su im bili neophodni za svakodnevni život.⁶⁷

Od proizvoda bosanskog stočarstva koji su bili predmetom izvoza trebati spomenuti i sir. Njegovim izvozom se bavilo domaće stanovništvo, ali su ga nabavljali Dubrovčani koji su trgovali u Bosni.⁶⁸ Prodajom sira su se bavili i Vlasi, a u seriji kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku se nalazi izjava o vlaškom siru.⁶⁹ Siru se 1326. godine posebno određuje cijena, te se javlja i kao platežno sredstvo kojim Vlasi izmiruju svoje obaveze.⁷⁰ Na osnovu dokumenta od 5. X 1357. godine, Konstantin Jireček bilježi da je Malo vijeće utvrdilo cijenu jedne funte vlašskog sira. U bilješci s početka novembra se bilježi *casus vlachescus* pod imenom *brindza*.⁷¹ Kao argument da je trgovina Vlaha s Dubrovnikom tijekom prve polovine XV stoljeća dobijala

---

⁶³ Kurtović, *Arhivska građa*, 677.

⁶⁴ Тошић, *Трг Дружева*, 90.

⁶⁵ Есад Куртовић, "Дубравчићи, власи Угарци са подручја Љубомира", *Историјски часопис*, Књига LVII, Београд, 2008, 118.

⁶⁶ Kurtović, „Vlasi Pilatovci“, 302.

⁶⁷ Kovačević-Kojić, „Učešće Vlaha“, 79-80. Za učešće pojedinih Vlaha u kreditnim zaduženjima pogledaj: Esad Kurtović, „Vlah Drobniak Žur Stipanović“, *Godišnjak Bošnjačke zajedničke kulture Preporod*, 13, Sarajevo 2014, 373-383.

⁶⁸ Kovačević, *Trgovina*, 175.

⁶⁹ Kurtović, *Arhivska građa*, 127.

⁷⁰ Kovačević-Kojić, „Učešće Vlaha“, 79.

⁷¹ Константин Јиречек, "Власи и Маровласи у дубровачким споменицима", *Зборник Константина Јиречека, Српска академија наука*, Београд, 1959, 199-200.

sve veće razmjere, te da je uveliko porastao izvoz stočarskih proizvoda, Desanka Kovačević navodi da je samo jedna isporuka vlašskog sira u novembru 1461. godine iznosila 4.029 libara.⁷²

Pored sira, poznato je da su Vlasi prodavali tkanine proizvedene od domaće vune, ali i da su uzimali vunu od Dubrovčana i od nje pravili *sclavine* (gunjeve) koje su dijelili napola s vlasnikom vune. Vlah Gojtan Branilović iz katuna Drobnjaci je sam ili zajedno s Bogoslavom Desimirićem iz istog katuna u toku 1376. godine uzeo od dubrovačkog vlastelina Martina Đurđevića oko 600 libri vune da napravi 14 gunjeva, i to polovinu za sebe, a polovinu za Martina. Da je u pitanju odjeća, a ne tkanina, vidi se po tome, što se ponekad, pored naziva sklavina dodaje i slovenski naziv gunj, tj. *sclavina sive gugn*.⁷³

***

Na osnovu serije *Diversa Cancellariae* koja sadrži ugovore o prijevozu, kupoprodajne ugovore i ugovore o davanju na uzgoj, može se zaključiti da su Vlasi najmanje sadržani u seriji kupoprodajnih ugovora. Ugovori u kojima su Vlasi glavni akteri obično imaju ulogu prodavača. Najviše su se prodavali konji, kobile i magarci što ne čudi s obzirom na to da su Vlasi vršili karavansku trgovinu s konjima kao glavnim prijevoznim sredstvom pa je prirodno da su njih najviše posjedovali. Zanimljiva je pojava Vlaha u kontekstu nabavljanja drvene građe pogotovo što su općenito podaci o nabavljanju drvene građe u ovoj seriji malo zastupljeni. Manifestiranje Vlaha u okviru prodaje žita Dubrovčanima treba tražiti u nekoj široj postavci budući da su, Dubrovčani, kao što je već rečeno, imali druga mjesta snadbijevanja žitom. Iako se mnogo manje pronalazi podataka o nabavljanju sira i tkanina, važno je spomenuti da su Vlasi davali doprinos u tom aspektu privrede srednjovjekovne Bosne.

---

⁷² Kovačević, „Učešće Vlaha“, 82.

⁷³ Isto, 87.

Uloga Vlaha u karavanskoj trgovini

Važan dio trgovinskih aktivnosti Vlaha u srednjovjekovnoj Bosni je činila karavanska trgovina. Prvi koji je problematizirao ulogu Vlaha u karavanskoj trgovini je bio Mihailo Dinić. Dinić navodi da je broj ugovora s Vlasima o prijenosu robe raste sve više sa XIV stoljećem, a najveći broj ugovora je datiran u XV stoljeće. Također, primijetio je značajnu stvar kazavši kako je slika o trgovinskim aktivnostima jednostrana jer prikazuje uglavnom samo kretanje karavana iz Dubrovnika dok o karavanima koji su pristizali u Dubrovnik ili su pak vršili transport robe između pojedinih trgova u unutrašnjosti nema dovoljno podataka.⁷⁴ Svakako, pretpostavlja se da se Vlasi nisu vraćali praznih ruku iz Dubrovnika, ali o tome nema zabilježenih podataka. Prema Diniću, najstariji podatak o dubrovačkoj karavanskoj trgovini se odnose na Brskovo, na desnoj obali Tare blizu Mojkovca. Riječ je o ugovoru datiranom 10. III 1435. godine prema kojem se Dubravec Milićević obavezuje da će u Samobor odnijeti 10 tovara tkanine i robe.⁷⁵ Desanka Kovačević još u periodu vladavine bana Stjepana II (vl. cca. 1322–1353) prepoznaje mjesto dubrovačke karavanske trgovine u srednjovjekovnoj Bosni, te navodi da se uvoz robe ne vrši samo na malo i da čitavi karavani kreću put Bosne. Navodi da se u Malom vijeću u nekoliko navrata birao *capitaneus turme*, odnosno, zapovjednik kapetana.⁷⁶ Postavlja se pitanje zašto se karavanska trgovina razvila na ovom području? Vidan Nikolić navodi da se kao tri važnija faktora mogu izdvojiti geografski položaj Dubrovnika odnosno pozicija na granici kopno-more i Istok-Zapad, razvoj Dubrovnika i njegova trgovina sa srednjovjekovnim državama u unutrašnjosti, te konfiguracija zemljišta na Balkanskom poluotoku i (ne)mogućnost prijenosa robe.⁷⁷

Kako bi se razumjela organizaciona struktura unutar vlaških skupina, bitno je razgraničiti ko su bili primićuri i ponosnici. Primićur ili kramar je starješina ponosnika. Bio je poznat Vlasima u današnjoj Hercegovini budući da je prepoznat u dubrovačkim karavanskim ugovorima, te u tim ugovorima on dobija značenje starješine ponosnika. Njegov zadatak je bio sklapanje ugovora s trgovcima, odgovaranje za izvršavanje ugovora i slično, dok su ponosnici

---

⁷⁴ Михаило Динић, „Дубровачка средњовековна караванска трговина“, *Српске земље у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд, 1978, 306.

⁷⁵ Kurtović, *Arhivska građa*, 1025.

Dubravec Milićević se spominje kao katunar katuna Vlaha Maleševaca 1428. godine: *Dobruauz Milichieulich cathonarius...* Kurtović, *Arhivska građa*, 955. Milićevići su bili vazali vojvode Radoslava Pavlovića. Kurtović, „Seniori hercegovačkih Vlaha“, 655.

⁷⁶ Kovačević, *Trgovina*, 20.

⁷⁷ Видан Николић, „Трагови средњовековног занимања крамар у топономији Босне и Херцеговине“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, 7, Српска академија наука и уметности, Београд, 2012, 62.

bili kramarovi ljudi koji su samo preko njega dolazili u kontakt s trgovcima. Dinić navodi da su karamari i ponosnici, ukoliko se pominju u arhivskim zapisima, bili svi odreda Vlasi s prostora današnje Hercegovine i Crne Gore: Banjani, Vukčići, Burmazi, Drobnjaci, Žurovići, Maleševci, Mirilovići, Pilatovići, Predojevići, *etc.*⁷⁸

Pored strukture vlaških katuna, za razumijevanje koncepta karavanske trgovine unutar srednjovjekovne Bosne, važno je spomenuti kojim putevima su prolazili karavani s robom.⁷⁹ Dva glavna drumu su presijecala Bosnu i spajala je s Jadranskim morem, u kojem se pravcu odvijala sva njena spoljna trgovina. Prvi drum koji je vodio u istočnu Bosnu je bio poznat pod imenom *via Drine* ili *via Bosne*. Polazio je od samog Dubrovnika, kuda su Vlasi s karavanima dolazili *ad Bersalium portam Ragusii* i odatle donosili robu. Nastavljao se preko Trebinja, Bileće, Gacka, Čemerna, Tjentišta, Foče pa uz Čehotinu preko Pjevalja ili Drinom do Lima. Ovaj put se naziva još i *via Coze*, vjerojatno zbog toga što je Foča na ovom pravcu bila važan trgovački centar ili *via Trebigne* jer je to bilo samo jedno od prvih mjesta pri odlasku u istočnu Bosnu iz Dubrovnika.⁸⁰ Dolina Neretve je bila glavna veza s morem, te je imala poseban značaj kao saobraćajna arterija između Dubrovnika i Bosne. Od Dubrovnika se išlo morem ili kopnom preko Stona do ušća Neretve. Tu su iz Drijeva i Nekranja kretali karavani na put koji je vodio lijevom obalom Neretve do Bišća, pod gradom Blagajem pa preko Porima, Vrapča, Konjica i Ivan-planine u Bosnu, a kroz Bosnu, preko Visokog i Sutjeske do Olova. Ovaj put se u dokumentima zove *via Narente* ili *via Chelmi* zbog toga što je vodio preko Huma.⁸¹

Prijevoz soli

Sol predstavlja jedan od najvažnijih artikala koji su bili predmetom uvoza u srednjovjekovnu Bosnu budući da je bila neophodna za prehranu, život ljudi i stoke. Razvoj stočarstva je poticao sve veći uvoz soli. Uloga soli se nije ogledala samo u prehrani već i u drugim segmentima svakodnevnog života. Kroz prizmu uvoza soli i povremenih zabrana se može pojednostaviti pitanje političkih odnosa Dubrovnika i Bosne, pa sol prevazilazi obični uvozni artikl već je monopolski proizvod koji je tijekom postojanja srednjovjekovne Bosne bio u rukama Dubrovnika unatoč nastojanjima bosanskih vladara i velikaša da preuzmu monopol nad tim proizvodom. Navedena tema je dosta dobro obrađena, osobito od strane Desanke

---

⁷⁸ Dinić, “Дубровачка средњовековна“, 319-320.

⁷⁹ Pitanje puteva unutar srednjovjekovne Bosne je važno i za razumijevanje narednog poglavlja o razbojništvu Vlaha nad karavanima koji su prolazili s vrijednom robom.

⁸⁰ Kovačević, *Trgovina*, 158-159.

⁸¹ Isto, 159.

Kovačević-Kojić⁸², Milene Gecić⁸³, Đuro Tošić⁸⁴ i Esada Kurtovića⁸⁵ kroz prizmu trgovine i političko-ekonomskih odnosa s Dubrovnikom. Bitno je spomenuti sporazum odnosno dogovor koji je služio za trgovinsku razmjenu soli na ovim prostorima kako bi se razumjeli kasniji potezi Dubrovnika po pitanju uvoza soli. Naime, nekada davno je postignut sporazum između gospode srpske, bosanske i zetske i primorskih gradova po kome *kumerk solski* nije mogao biti ni u jednom drugom mjestu osim u Drijevimama, Dubrovniku, Kotoru i sv. Srđu.⁸⁶ Dakle, trg Drijeva je bilo sporazumom određeno mjesto gdje se moglo trgovati soli. Đuro Tošić smatra da je nagli ekonomski uspjeh Drijeva omogućen prije svega ustaljenom trgovinom soli, a vremenom mu je prirodno-geografski položaj samog trga omogućio da stekne monopol nad trgovinom soli.⁸⁷

Glavni strani centar iz koga se nabavljala sol je bio Dubrovnik, a o značaju Dubrovnika za uvoz soli u Bosnu ukazuje odluka dubrovačke vlade od 19. IX 1403. godine kojom se zbog izbijanja ratnih sukoba zabranjuje trgovcima da unose so u Bosnu ili je tamo prodaju jer su smatrali da će ovom mjerom bosanski interesi biti najviše pogođeni.⁸⁸ Pored primjera restriktivnih mjera za vrijeme ratnih sukoba od strane Dubrovnika koje su se ogledale u zabrani prodaje soli u Bosnu, o monopolu Dubrovačke Republike nad solju govori i Dubrovački statut. U navedenom Statutu je velika pažnja posvećena zabrani izvoza soli, općenito o soli, o zabrani prodaje soli u Dubrovniku.⁸⁹

Prijevoz soli je plaćan najčešće samom soli, dok je cijena prijevoza iznosila polovinu prevožene soli. Način plaćanja prijevoza soli se vidi iz sljedećih ugovora. U augustu 1393. godine ugovaran je prijevoz 16 tovara soli, osam do Foče i osam do Borča, a za to bi ponosnici bili plaćeni sa drugih 16 tovara soli. Primjera radi, u martu 1403. godine ugovoren je prijevoz 6 tovara soli do trga Ustikoline uz cijenu prijevoza drugih šest tovara soli, dok je u martu 1422.

---

⁸² Desanka Kovačević-Kojić, "Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države", *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine* I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1987, 85-190.

⁸³ Milena Gecić, "Dubrovačka trgovina solju u XIV veku", *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu*, knj. III, Beograd, 1955, 95-153.

⁸⁴ Ђуро Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987. Ђуро Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Историјски институт српске академије наука и уметности, Књига 30, Београд, 1998. Ђуро Тошић, "Ispolica soli na Neretvi", *Spomenica akademika Marka Šunjića*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2001, 91-102.

⁸⁵ Esad Kurtović, *Konj u srednjovjekovnoj Bosni*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2014. Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za historiju, Sarajevo, 2009.

⁸⁶ Тошић, "Ispolica soli na Neretvi", 91.

⁸⁷ Тошић, *Трг Дријева*, 63-66

⁸⁸ Kovačević, *Trgovina*, 178.

⁸⁹ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2002, 335.

godine dogovoren prijevoz 30 tovara soli do Goražda, a za prijevoz soli je trebala biti isplaćena polovina te soli.⁹⁰ Sol se prevozila u vrećama i tovarima čija je prosječna težina bila tri mjerice ili mjerena litrima 390-436 litara. Ako bi se mjerice ili bile pretvorile u kilograme, jedan tovar bi težio prosječno 136 kilograma.⁹¹

O učešću Vlaha u prijevozu soli govore brojni ugovori sačuvani u Državnom arhivu u Dubrovniku. U njima se prepoznaju se sljedeće vlaške skupine: Predojevići, Kresojevići i Maleševci. Prema ugovoru od 16. VIII 1372. godine, Milaš Grubetić, Brajko Boljojević, Bjeloje Boljojević i Nenad Bratošević iz katuna Predoje su se obavezali Hrvatinu Tvrtkoviću da će prevesti 100 tovara soli do Prače. Za ispunjenje obaveza iz navedenog ugovora su bili unaprijed plaćeni. Njihov zadatak je bio da do svetog Martina prevezu tri četvrtine soli, a do svetog Jurja preostali četvrti dio soli. Ukoliko to ne učine do termina predviđenog ugovorom, snosit će trošak od šest perpera po tovaru, a uslijed rata u Bosni ili nekog drugog razloga, 18 groša po tovaru.⁹² Vlasi Kresojevići su još jedna od vlaških skupina koji su bili poznati po prijevozu soli. Ugovorom od 1. V 1379. godine, Bogut Kresojević, Kalomrk Mirčetić, Vlatko Bogutković, Stjepan Mirčetić, Dabiživ Boban, Gojko Kresojević, Morlaci iz katuna Kresojevića obznanjaju i priznaju da su imali i primili od gospodina Stjepana Lukarevića 100 tovara soli bilo koja tri modija, te su obećali i obavezali se u naredna dva mjeseca donijeti i predati Zoranu Milgostiću i Miladinu Hranislaviću u Praču ili u Goražde do trga Vlasima Kosača po cijenu plaćanja kazne od 10 perpera gospodinu Stjepanu za bilo koju salmu koju ne isporuče kako su se javno obavezali.⁹³ Kurtović u monografiji o Sandalju Hraniću Kosači navodi da je riječ o hronološki prvoj arhivskoj informaciji koja se vezuje za Kosače povezane s Goraždem kao mogućim pravcem isporuke soli.⁹⁴

Tijekom bosansko-dubrovačkog rata 1403. godine, trgovački promet sa zaleđem je bio zatvoren i trebale su posebne dozvole za dolazak Vlaha po so na dubrovački teritorij.⁹⁵ Odredba o zabrani izvoza soli u Bosnu je predstavljala najoštriju odredbu jer su Dubrovčani držali

---

⁹⁰ Kurtović, *Konj*, 266.

⁹¹ Kovačević, *Trgovina*, 180.

⁹² Esad Kurtović, „Iz historije vlahu Predojevića“, *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja*. 40, Sarajevo 2011, 243. Dvije godine kasnije, *Pribislavus socius dicti Hrvatini* potvrđuje da je od spomenutog Vlaha primio *integram solutionem*. Kovačević, *Trgovina*, 62.

⁹³ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521)*, 1-2, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017, 22.

⁹⁴ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009, 31.

⁹⁵ Odmah po izbijanju rata između Bosne i Dubrovnika, Dubrovčani su naredili povlačenje svojih trgovaca iz Bosne i zabranu trgovanja u Bosni. Međutim, iako je uslijedio formalni prekid trgovine između Bosne i Dubrovnika, Dubrovčani su ipak davali dozvole bosanskim velikašima kako bi njihovi ljudi mogli nesmetano trgovati u Dubrovniku.

monopol nad trgovinom soli i navedena zabrana je predstavljala veliki problem po Bosnu i njeno stanovništvo.⁹⁶ Jednu takvu dozvolu su zajedno dobili 1403. godine izvjesni Vigel Pliščić i Milić Perutinić. Milić Perutinić je brat Stanka Perutinića i istaknuti pripadnik katuna Stanka Perutinića koji se formirao od Vlaha Maleševaca.⁹⁷ Prema ugovoru od 29. VII 1404. godine, Vlasi su se obavezali da će dvojici kompanjona odnijeti 150 modija soli do Goražda.⁹⁸ Ugovorom od 21. IV 1406. godine, Mrđen Galčić (Vlah Predojević), Brajan Ratković (Vlah Kresojević) i Dubravac Milićević (Vlah Maleševac) su sklopili ugovor s Radoslavom Obradovićem i Bogoslavom Ozrojevićem o prijevozu 250 modija soli i četiri tovara tkanina do trga u Prači.⁹⁹ Vlasi iz katuna Mirilović se obavezuju da će prevesti 140 tovara soli, jednu polovinu u Podborač, a drugu polovinu u Goražde.¹⁰⁰ Ugovor o prijevozu soli između Stjepana Gleđevića i Krainića Milkovića s jedne strane i Tome Bunića s druge strane je postignut u augustu 1428. godine. Oni su se obavezali Tomi Buniću da će do Dobrašina Veseokovića u Podvisoki prevesti 1 500 modija soli na 600 konja. Ugovorena cijena je bila polovina prevezene soli. Ovaj ugovor donosi sa sobom i broj konja u karavanu i zasad je riječ o najvećem poznatom karavanu upućenom iz Dubrovnika.¹⁰¹ Sredinom septembra 1433. godine, Čepnja Predojević je s kompanjonima (*Cepigna Predeuich vlacho et sociis*) u Dubrovniku dobio dozvolu od općinskih salinara da kupe 150 modija soli.¹⁰²

U septembru 1434. godine, Vlasima Predojevićima, Vučihni Pokrajčiću i Juraku Gorčiću u Dubrovniku je dozvoljen izvoz 190 modija soli.¹⁰³ Poznat je ugovor od 24. juna 1435. godine u kojem se Pribisav Poznanović, Vlah iz katuna Obrada Gleđevića, čovjek bosanskog kralja obavezao se Vukmiru Konjevodiću lično i koji se složio, prevesti 40 tovara soli iz Dubrovnika do Podkreševa, bez ikakvog odgađanja i zaustavljanja na bilo kojem dijelu puta. Obavezao se prevesti toware čitave i osigurane od bilo kakve osobe ili bilo kakve opasnosti koja bi mogla iskrsnuti. Dalje se u dokumentu kazuje da će Vukmir platiti sve carine koje bi iskrsele na putu, osim jedne koju bi platio Pribisav. Na samom kraju, saznajemo da je Pribisav od Vukmira preuzeo robu u potpunosti i da je istu dovezao bez ikakve štete i da ju je isporučio Vukmiru. Na koncu, navodi se da bi Pribisav, na ime kazne, trebao isplatiti kralju

---

⁹⁶ Kovačević, *Trgovina*, 44.

⁹⁷ Kurtović, „Iz historije vlaha Pliščića“, 223-224.

⁹⁸ Kurtović, *Arhivska građa*, 493.

⁹⁹ Isto, 534.

¹⁰⁰ Isto, 867-868.

¹⁰¹ Esad Kurtović, „Prilog historiji vlaha Gleđevića“, *Prilozi Instituta za historiju*, Sarajevo, 2007, 21.

¹⁰² Kurtović, „Iz historije vlaha Predojevića“, 247.

¹⁰³ Isto, 249.

Bosne 100 zlatnih dukata.¹⁰⁴ Krajem šestog mjeseca 1435. godine, Vlasi Vlahovići, poimenice nabrojani Bijela Vučihnić, Stjepko Vukašinić, Stjepan Radunić, Pervosav Braković i Vlatko Doberković su se obavezali Franku Vlakoti Krankoviću prevesti 150 tovara soli do Podborča po cijeni dobitka iste tolike količine soli. Pored soli, Vlasi Vlahovići su ovom prilikom prevezli od Podborča do Dubrovnika oko 60 tovara kože i voska po cijeni oko 60 tovar soli.¹⁰⁵ Tijekom istog dana u Seriji notarijata su zabilježena još dva ugovora o prijevozu soli s Vlasima. Prvi ugovor govori o Vlasima Vlahovićima, Vukši Stanjeviću i Vlatku Dobraševiću, ljudima vojvode Radosava koji su se obavezali Radoju Jagodiću i Miljenu Plešiću prevesti 17 tovara soli do Podborča po cijeni dobitka iste tolike količine soli.¹⁰⁶ U drugom ugovoru, Vlah iz katuna Obrada Gleđevića, čovjeka bosanskog kralja, Pribisav Poznanović se obavezao Vukmiru Konjovodiću prevesti 40 tovara soli do Podkreševa po cijeni dobitka iste tolike količine soli.¹⁰⁷ Vlah Bijela Vučihnić se spominje u augustu 1435. godine kada se obavezuje vlastelinu Trifku Bundiću prevesti 53 tovara soli i tri tovara tkanine do Podborča po cijeni od pet perpera po tovaru.¹⁰⁸ Ugovorom od 1443. godine, Vlasi iz Rudina trebaju da odnesu u Goražde 472 tovara soli Benedikta Gundulića.¹⁰⁹

Prijevoz olova

Kada su u pitanju rude na području srednjovjekovne Bosne, poslije srebra, po obimu proizvodnje se nalazilo olovo. Rudnik Olovo, koji počinje da radi u drugoj polovini XIV stoljeća se sve učestalije eksploatirao. Etimologija naselja Olovo najbolje svjedoči o bogatstvu njegovih rudokopa. Olovo se još dobijalo u manjim količinama u rudniku Deževici, a pretpostavlja se da ga je bilo u okolini Pljevalja.¹¹⁰ U jednom dokumentu s početka osmanske vlasti se u Olovu kao mjera za rudu spominje *drvenica*. To je termin kojim se inače označavao sanduk ili kovčeg pa je najvjerojatnije predstavljao tovar kojim se mjerila olovna ruda.¹¹¹ O velikim količinama olova svjedoče karavani od više desetina konja natovarenih olovnom rudom koji su se stalno spuštali iz Bosne u Dubrovnik. Olovo se zatim brodovima prenosilo u

---

¹⁰⁴ Esad Kurtović / Almir Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 265.

¹⁰⁵ Isto, 264.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Isto, 269.

¹⁰⁹ Kurtović, *Arhivska građa*, 1149.

¹¹⁰ Kovačević, *Trgovina*, 144.

¹¹¹ Sima Ćirković, „Mere u srednjovjekovnom rudarstvu Srbije i Bosne“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 8, No, 1977, 138.

Španiju, Aleksandriju, Tursku i ostale mediteranske zemlje, ali prvenstveno u Veneciju.¹¹² Poznat je ugovor iz maja 1377. godine kada Tadija Jakova iz Firence prodaje Laurelu Franji, Petru Maseli i Franji Ivanu iz Ankone 20 milijara olova iz Bosne po cijeni od 9 dukata po milijaru.¹¹³ Trgovinu olovom, pa samim tim i njegovu proizvodnju, poticala je dubrovačka vlada na način što je uvoz soli u Bosnu uslovljavala izvozom olova.¹¹⁴ Kada je u pitanju povezanost Vlaha s olovom, oni su zapravo organizirali i vršili izvoz ovog metala za Dubrovčane.¹¹⁵ Prosječna težina tovara olova koje se prevozilo iz Bosne u Dubrovnik iznosila je oko 100 kilograma.¹¹⁶ Još krajem sedamdesetih godina XIV stoljeća, Vlasi Mirilovići Dražević Njegovanović i Nikola Dupovčić su pomenuti u ugovoru o prijevozu olova.¹¹⁷ O važnosti olova za dubrovačke trgovce koji su nastojali imati monopol nad ovim artiklom govori ugovor u kojem Vlah Gleđ Visulović¹¹⁸ izjavljuje da će podići sve olovo koje ima u Kamenici i da će ga donijeti u Dubrovnik trgovcu Paskoju Rastiću.¹¹⁹ Uglavnom su Dubrovčani dolazili u rudnik i samostalno nabavljali traženu robu, a zatim su je posredstvom Vlaha transportirali u Dubrovnik.¹²⁰ Koliko je Dubrovčanima bila važna ova ruda govori naredba dubrovačke vlade od 2. VII 1376. godine u kojoj se naređuje Žoru i Matku Bokšiću i Tvrdaku Bjelojeviću, zakupcima trgova u Bosni da moraju odustati od svih novotarija i dadžbina koje štete dubrovačkim trgovcima, i da moraju pustiti Bosance i Vlahe da prevoze olovo čije žele, a ne samo njihovo.¹²¹ Ovoj tezi u prilog govori i podatak da se često zabranjivalo da se olovo nosi na drugo mjesto prije nego što se upotrijebe sve mjere za njegov uvoz u Dubrovnik.¹²²

Na rudu olovo porijeklom iz olovskih rudokopa izvjesno se odnose informacije o olovu koje se nabavlja s trga Prača, jer tamošnji trg doživljava uspon upravo zahvaljujući olovu s olovskog područja. Tako se u mjesecu maju 1377. godine Vlasi Drobšnjaci obavezuju Sredanu

---

¹¹² Desanka Kovačević-Kojić, „O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni“, *Radovi sa Simpozijuma Rudarstvo i metalurgija Bosne i Hercegovine, od prahistorije do početka XX vijeka*, Zenica, 1999, 179.

¹¹³ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 56.

¹¹⁴ Kovačević-Kojić, „O rudarskoj proizvodnji“, 179.

¹¹⁵ Isto, 170.

¹¹⁶ Isto, 172.

¹¹⁷ Esad Kurtović, „Prilog historiji vlaha Mirilovića“, *Most XXXI/196 (107)*, Mostar, 2006, 77.

¹¹⁸ U Gleđevom prezimenu Visulović mogu se prepoznati od ranije tražene veze sa Burmazima (Visul, Visulović) i potvrditi izdvajanje Gleđevića iz širih kontura Burmaza. Kurtović, „Prilog historiji vlaha Gleđevića“, 16.

¹¹⁹ Kurtović, *Arhivska građa*, 134. U neposrednoj blizini Olova nalazio se i lokalitet Kamenica za koju neki povjesničari smatraju da je riječ o istovjetnom naselju. Živković navodi i podatak da se Kamenica u povijesnim vrelima spominje prije Olova, a kasnije, kada Olovo postaje važno rudarsko središte, naziv Kamenica se gubi. Pavo Živković, „Gospodarske i kulturne veze Olova i Dubrovnika u srednjem vijeku“, *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, Vol. 1, No. 1-2, 2007, 31.

¹²⁰ Živković, „Gospodarske i kulturne veze“, 32.

¹²¹ *Писма и упутства Дубровачке републике*, I, објавио др. Јорјо Тадић, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Треће одељење, Књига IV, Српска краљевска академија, Београд, 1935, 330.

¹²² Kovačević, *Trgovina*, 27.

Hranisaliću da će ići u Praču i prevesti njegovo olovo na 80 konja, a koje će mu u Prači dati Sredanov brat, Miladin Hranisalić.¹²³ Cijena prijevoza je iznosila jedan perper po centenariju olova i po četiri potkovice za potkivanje za svakog konja.¹²⁴ *Nencho Craislaglich Vislouich* se također spominje u kontekstu prijevoza olova u maju 1403. godine.¹²⁵ U maju 1377. godine, *Jurech Junacouich vlachus* se obavezao da će obezbijediti prijevoz iz Prače u Dubrovnik za 100 tovara olova, a da svaki tovar bude po 300 litara.¹²⁶

Iako je u historiografiji općeprihvaćeno mišljenje da se svaki prijevoz novčano plaćao izuzev soli, ugovori o prijevozu pokazuju drugačije stanje stvari. Prijevoz olova ponekad je plaćan soli, kako to pokazuje primjeri ugovora iz aprila 1376. godine, maja 1377. godine i maja 1403. godine dok je ostala prevožena roba uglavnom plaćana novcem.¹²⁷ Izvoz olova bilo otopljenog ili u obliku rude se još intenzivnije nastavlja tijekom prve polovine XV stoljeća.¹²⁸ Vukša, Vlah Mirilović se obavezao Marinu Buniću 10. V 1403. godine da će prevesti 150 tovara olova iz Deževica.¹²⁹ Veoma zanimljiva tužba potječe iz devetog mjeseca 1411. godine. Naime, Anđel Nikole je podigao tužbu protiv Dubrovoja Krančića, čovjeka Vlaha Umiljena zbog otuđivanja četiri tovara olova (1 570 litara) koja je trebalo da preveze iz Deževica u Dubrovnik.¹³⁰ Nakon osvajanja Bosanskog Kraljevstva od strane Osmanskog Carstva, Vlasi su se nastavili pojavljivati u dubrovačkim izvorima. Naprimjer, 8. I 1481. godine Vukša Oberkien i Petar Radičević iz Olova prodaju dubrovačkom vlastelinu Juniju Đurđeviću olovo koje je kod Vlaha kod Slanog po cijeni od 12,5 dukata po milijaru.¹³¹

Broj ugovora o prijevozu olova koji za glavne aktere imaju Vlahe su u mnogo manjem broju u odnosu na ugovore o prijevozu soli. Postoji nekoliko mogućih razloga za to. Prije svega, riječ je o izvoznom artiklu, dok se sol uvozila u srednjovjekovnu Bosnu. Drugo, prijevozom olova se nisu bavili samo Vlasi nego i domaći trgovci, čemu svjedoči mnogo više zabilježenih ugovora o prijevozu robe od strane domaćih trgovaca. Desanka Kovačević pri analiziranju toga zašto Dubrovčani nisu suzbili domaći element iz trgovine olovom kao što su to učinili sa

---

¹²³ Esad Kurtović, „Iz historije Olova u srednjem vijeku“, *Zbornik radova Kulturno naslijeđe Olova i olovskog kraja*, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Sarajevo, 2017, 36.

¹²⁴ Kurtović, *Konj*, 163.

¹²⁵ Kurtović, *Arhivska građa*, 474. Vjerovatno je i Nenko Krajsalić pripadao katunu Burmaza.

¹²⁶ Kurtović, *Konj*, 213.

¹²⁷ Isto, 266.

¹²⁸ Kovačević, *Trgovina*, 170.

¹²⁹ Kurtović, *Arhivska građa*, 474.

¹³⁰ Esad Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 65.

¹³¹ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 844-845.

srebrom dolazi do odgovora da uzrok ovoj pojavi treba tražiti u bitnoj razlici između ovih ruda. Srebro je vrijednije od olova, što i pored veće zarade, olakšava transport tadašnjim lošim putevima. Da bi se čitav posao isplatio, nije se moralo računati na velike količine kao kod olova. Zbog proste rentabilnosti, Dubrovčani su tijekom prve polovine XV stoljeća svoju trgovinsku aktivnost usmjerili ka srebru. Kako trgovina olovom nije postala isključiv monopol Dubrovčana, domaći element je bio u stanju da se njom aktivno bavi.¹³²

Prijevoz tkanina

Vlasi s područja današnje Hercegovine su se koristili blizinom Dubrovnika da u njemu plasiraju sirovine dobijene od stoke i proizvode domaće radinosti što je ostavilo značajan trag u dubrovačkim izvorima i omogućilo istraživačima sagledavanje druge strane djelatnosti Vlaha. Oni nisu bili samo pastiri, ponosnici, proizvođači sira, mesa i koža već u vunenog sukna, u Srbiji poznatog kao klašnja, a u Dubrovniku kao raša.¹³³ Karavani koji su formirani za prijevoz tkanina su obično nosili i drugu robu, ali se u dokumentima nikad ne ističe o kojoj vrsti robe se radi. U ugovorima se za tkanine upotrebljava samo termin *panni*, pod kojim se podrazumijevaju sve vrste tkanina.¹³⁴ Poneka informacija o kvalitetu tkanina se može iščitati ukoliko je u ugovoru navedena njihova vrijednost. Naprimjer, Vlah Dubravac Milićević se obavezao vlastelinu Benediktu Gunduliću da će mu do Foče prevesti dva tovara tkanina u vrijednosti od 260 dukata.¹³⁵ Istog dana, obavezao se Radosavu Rutoševiću, Dragobratu Silkoviću i Radovanu Gojsaliću prevesti do Foče dva tovara tkanina u vrijednosti od 200 dukata.¹³⁶ Na osnovu visoke cijene tkanine, može se reći da je riječ o kvalitetnijoj vrsti. Krajem XIV stoljeća, u ugovorima o prijevozu robe javlja se Klapčić, Vlah koji se zajedno s Božidarom Bogosalićem, iz katuna Drobnjak obavezuje da će prevesti tkaninu *in Prepogle saluas*.¹³⁷ Vlah Klapčić se pojavljuje i u ugovoru iz augusta 1402. godine, ponovo u kontekstu prijevoza tkanine.¹³⁸

---

¹³² Kovačević, *Trgovina*, 121.

¹³³ Dušanka Dinić-Knežević. „Učešće Vlaha u preradi vune i prevozu sukna u XIV i XV veku“, *Simpozijum – Vlasi u XV i XVI vijeku*, Knjiga 22, Odjeljenje društvenih nauka, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1983, 87.

¹³⁴ Dinić-Knežević, „Učešće Vlaha“, 90.

¹³⁵ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 266.

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Kurtović, *Arhivska građa*, 222.

¹³⁸ Isto, 459.

Prijevoz tkanine dobija na značaju u XV stoljeću o čemu govore brojni sačuvani ugovori iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Novembra 1402. godine, Bogeta Nenković, Milat Brajković, Radelja Lamičić i Budeč Petković, označeni kao Vlasi iz katuna Nenka Krajsalića, obavezali su se dubrovačkim trgovcima, vlastelinu Marinu Crijeviću, te građanima Vladoju Dražojeviću i Hvalecu Petroviću, da će do Konjica prevesti njihovih 18 tovara tkanina i njih same uz određenu cijenu, za tovar 4 perpera, a za njihov prijevoz po konju 3 perpera i 6 dubrovačkih dinara.¹³⁹ Dvije godine kasnije, u ugovorima se ponovo pojavljuje Bogeta Nenković u kontekstu prijevoza tkanine. Tom prilikom su Vlasi Burmazi, Bogdan Gleđević i Bogeta Nenković ugovorili prijevoz oko 30 tovara tkanina i druge robe *sub castro Vissochi* uz cijenu od tri perpera i osam dubrovačkih dinara po tovaru.¹⁴⁰ Novembra 1407. godine, Obrad Gleđević, Vlah iz katuna *Visleuich* obavezao se Radinu Tolinoviću i Bogdanu Radovaniću da će sa 28 konja prevesti njihovu robu do Podvisokog. Dogovorena cijena prijevoza za tkanine je iznosila četiri perpera i osam groša po tovaru, a za ulje četiri perpera po tovaru.¹⁴¹ Augusta 1424. godine, Klapac Vlah se obavezao Bartolu Marinoviću i Simku Marojeviću da će prevesti 13 tovara tkanine do Drinova po sporazumom dogovorenoj cijeni.¹⁴² Vlah iz Perutinića, Dubravec Milićević se obavezuje Vlakuši Dabiživoviću i Ljubiši Gojsaliću da će prevesti pet tovara tkanina i robe iz Dubrovnika do crkve u Glasincu po cijeni od pet perpera i četiri groša po tovaru.¹⁴³

Početak maja 1427. godine, Kranić Milković iz katuna Obrada Gleđevića obavezao se Dubrovčanima, dvojici Sorkočevića, da će prevesti 14 tovara tkanina i druge robe od Nekranja do Vrapča uz cijenu od tri perpera i šest groša po tovaru. Pored ovoga, Kranić Milković napravio je još jedan ugovor s drugim dubrovačkim trgovcima o prijevozu 13 tovara tkanina i druge robe.¹⁴⁴ Vlah Stanoje Stanković se obavezao Nikoli Forti da će prevesti dva tovara malvazije i tovar tkanina i drugih stvari u vrijednosti od 120 dukata preko rijeke Lim do Crkve Grlize na područje despota Đurđa po cijeni od 9,5 perpera po tovaru.¹⁴⁵ Vlah Drobnjak, Radman Petković se obavezuje Radosavu Gudeljeviću i kompanjonima prevesti 12 tovara tkanine od Dubrovnika do Sjenice po cijeni od 10 perpera i osam groša po tovaru.¹⁴⁶ Vlah

---

¹³⁹ Kurtović, „Vlasi Nenković“, 154.

¹⁴⁰ Esad Kurtović, „Prilog historiji vlaha Gleđevića“, *Prilozi Instituta za historiju*, 36, Sarajevo, 24.

¹⁴¹ Isto, 18.

¹⁴² Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 146.

¹⁴³ Isto, 204.

¹⁴⁴ Kurtović, „Prilog historiji vlaha Gleđevića“, 19.

¹⁴⁵ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 207.

¹⁴⁶ Isto, 245.

Drobnjak Gradisav Kovačević se obavezao lanaru Dobrašinu Braškoviću da će prevesti tkaninu u vrijednosti od 120 dukata do Sjenice ili drugih vlaških krajeva.¹⁴⁷ Vlah Vlatko Judović se obavezuje Đurku Brajšiću prevesti 11 tovara tkanine do Čerepa do Foče po cijeni od 4 perpera i osam groša po tovaru.¹⁴⁸ Polovinom maja 1449. godine, spomenut je Nikola Kostadinović, Vlah Mirilović koji se obavezao da će Marku Pribisaliću prevesti osam tovara tkanine *ad locum vochatum Cherepi* po cijeni od četiri perpera i devet groša po tovaru.¹⁴⁹

Prijevoz ostale robe

U ugovorima se vrlo često navodi prevoženje robe bez jasnih naznaka o kojoj vrsti robe se radi. Primjera radi, 26. XI 1417. godine *Morolacchus* Čeprnja je sklopio ugovor s dubrovačkim vlastelinom, Pavlom Sorkočevićem o prijevozu 18 tovara robe do Borča uz cijenu od 7,5 perpera po tovaru.¹⁵⁰ Prema podacima iz kasnijeg perioda, postaje jasno da je riječ osobi iz skupine Vlaha Predojevića, a koji je, prema dostupnim izvorima u septembru 1433. godine prvi put nazvan njihovim starješinom.¹⁵¹ Ovakvi primjeri su brojni poput ugovora u kojem se Vlah Radosav Milićević obavezuje dubrovačkim trgovcima vlastelinu Petru Sorkočeviću i Đurku Radosaliću da će prevesti 29 tovara robe do vode na Glasincu po cijeni od pet perpera po tovaru.¹⁵²

Izuzetak u karavanskoj trgovini predstavljaju Vlasi Bobani. U njihovoj praksi, karavanski prijevoz nije učestala pojava. Esad Kurtović navodi da je tako i kod drugih Vlaha koji su smješteni blizu Dubrovnika. Oni ne poznaju teren i nemaju sigurnost u unutrašnjosti kao ostale vlaške skupine u dubljem zaleđu. To se može smatrati glavnim razlogom njihovog izostanka u prijevozu robe.¹⁵³ Poznate su dvije informacije o dovozu drva u Dubrovnik od strane Vlaha Bobana. Ugovorom od 10. XI 1404. godine Vukota Nenčić se obavezao Pripku Radosaliću da će mu za dvadeset dana dostaviti u Dubrovnik dvadeset tovara rujevine po cijeni od 6 groša po tovaru. Sudeći prema sadržaju ugovora, Vukota Nenčić je imao šest svjedoka koji su garantirali da će izvršiti obaveze predviđene ugovorom.¹⁵⁴ Ugovorom od 22. XII 1404.

---

¹⁴⁷ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 268.

¹⁴⁸ Isto, 427.

¹⁴⁹ Isto, 521.

¹⁵⁰ Kurtović, *Arhivska građa*, 758.

¹⁵¹ Kurtović, „Iz historije vlaha Predojevića“, 247.

¹⁵² Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 194.

¹⁵³ Kurtović, *Vlasi Bobani*, 65.

¹⁵⁴ Kurtović, *Arhivska građa*, 502.

godine, Vlasi Bobani su se obavezali da će istome Pripku Radosaliću u Dubrovnik dostaviti deset tovara rujevine u roku od 22 dana poslije Božića. Cijena rujevine je ostala ista kao u prethodnom ugovoru odnosno 6 groša po tovaru.¹⁵⁵

U ugovorima o prijevozu robe, nerijetko su se nalazili i podaci o prijevozu putnika. Jedan od primjera je datiran u januar 1422. godine u kojem se Vlah Krain Miljković iz Dubokog obavezao vlasteli Marinu i Franku Gučetiću da će prevesti robu i putnike od Krušćice u Novim zemljama do Konjica u Bosni po cijeni od pet perpera po tovaru.¹⁵⁶ Vlasi Dubravac Milićević i Raško Hrebljanović obećavaju trgovcima Radivoju Mirosaliću, Vlakuši Junakoviću i Ratku Vukojeviću prevesti 30 tovara robe do Podvišegrada po cijeni od sedam perpera po tovaru.¹⁵⁷ Ova dva trgovca se spominju šest mjeseci kasnije u kontekstu prijevoza 35 tovara robe do Višegrada za vlasteline Frederika, Vladislava i Dimka Gučetića, te Živka Miletića po cijeni od sedam perpera po tovaru.¹⁵⁸ Početkom decembra 1433. godine, Dubravac Milićević i Raško Hrebljanović se obavezuju vlastelinu Mihailu Lukareviću prevesti 33 tovara tkanina i robe do Komorana po cijeni od 11 perpera i dva groša po tovaru.¹⁵⁹ U aprilu 1434. godine, Vlah Dubravac Milićević se ponovo pominje u kontekstu prijevoza robe, ali ovog puta sa Stanihnom Stankovićem. Oni su se obavezali trgovcima Simku Marojeviću, Pavlu Stefanu i Radonji Vukosaliću prevesti tovara robe dijelom do Breze i dijelom u Podborač. Prijevoz za Brezu je iznosio 10 perpera i 3 groša po tovaru, dok je prijevoz za Podborač koštao 9 perpera po tovaru.¹⁶⁰ U naredna dva ugovora, Vlah Dubravac Milićević samostalno obavlja poslove prijevoza. Tijekom XV stoljeća, Vlasi su vršili i prijevoz životinja o čemu govori ugovor iz 1469. godine u kojem se Vlah Mirilović Klapac Radičević iz naselja Vukića Stanojevića obavezao da će u roku od 20 dana dopremiti 71 kozu dubrovačkom vlastelinu Francisku Kabužiću.¹⁶¹

***

Karavanska trgovina predstavlja najvažniji segment na polju trgovinu u koji su Vlasi bili uključeni i faktički držali monopol. Kako su bili stočarsko stanovništvo, posjedovali su

---

¹⁵⁵ Kurtović, *Arhivska građa*, 505.

¹⁵⁶ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 133.

¹⁵⁷ Isto, 223.

¹⁵⁸ Isto, 236.

¹⁵⁹ Isto, 238.

¹⁶⁰ Isto, 243.

¹⁶¹ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 771.

konje, tovarne životinje neophodne za vršenje ovog posla. Čak i tijekom bosansko-dubrovačkog rata, Vlasi su imali posebnu dozvolu da dolaze u Dubrovnik kako bi nabavili so. Bavili su se izvozom olova koje je bilo veoma važno Dubrovčanima, ali o tome ima znantno manje podataka u odnosu na podatke o prijevozu soli. Pored toga, Vlasi su vršili prijevoz tkanina i ostale robe koja nije precizno definirana unutar ugovora. U seriji *Diversa Notariae* se nalaze ugovori kojima se Vlasi obavezuju da će prevesti putnike tako da se njihov posao nije ograničavao samo na životinje i materijalne stvari uopće nego i na ljude. Dakle, Vlasi su bili važan faktor u transportnoj djelatnosti, a sam prijevoz robe i putnika je bila okosnica njihovog djelovanja.

Utjecaj Vlaha na trgovinu kroz razbojništvo

Zahvaljujući građi iz Državnog arhiva u Dubrovniku, može se pratiti aktivnost Vlaha na polju drumskog razbojništva. O tome najviše podataka donosi Serija tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku (*Lamenta de foris*). U dubrovačkim izvorima se Vlasi nerijetko spominju kao glavni akteri u krađama stoke, tkanina i drugih stvari. Tome je pogodovala geografska rasprostranjenost vlaških skupina u neposrednom dubrovačkom zaleđu koja im je omogućavala da budu u stalnom kontaktu s Dubrovčanima.¹⁶² U pravnom smislu, pozitivna suradnja se odnosila na uključivanje Vlaha u karavansku trgovinu, odnosno sklapanje ugovora o prijevozu dubrovačke robe u bliže i dalje zaleđe. Druga pozitivna suradnja se odnosila na povremeno kreditno zaduživanje, kao i uzimanje dubrovačke stoke na čuvanje i ispašu, te prodaju vlaških stočarskih proizvoda Dubrovčanima.¹⁶³ Negativna strana blizine Vlaha s Dubrovnikom se manifestirala u tome što su Vlasi često pljačkali karavane, napadali trgovce i otimali stoku. Elmedina Duranović navodi kako se čini da su geografske okolnosti potakle Vlahe da se bave drumskim razbojništvom s obzirom na to da su važni putevi koji su spajali Dubrovnik s unutrašnjosti Balkana vodili preko istočnog dijela današnje Hercegovine.¹⁶⁴ To je bilo u skladu s vremenom u kojem su živjeli, kada čak ni poznati, krupni feudanci nisu zaobilazili ovaj jednostavan način bogaćenja. Tako su Vlasi, pored gotovog novca, dolazili do plemenitih metala, tkanina i ostale robe koja je bila predmet trgovine.¹⁶⁵

Vjerojatno je organiziranost vlaških skupina po katunima omogućila lakše i efikasnije vršenje pljački po dubrovačkom zaleđu. U tom pogledu se ističe par vlaških skupina, odnosno pojedinaca iz istih, koje dubrovački izvori u više navrata prepoznaju kao kradljivce. U kontekstu razvoja trgovine, važno je naglasiti da je djelovanje pljačkaša i razbojnika često ometalo komunikaciju i trgovinsku razmjenu. Razbojništvom su se mogli potkopavati produktivni kapaciteti sela, naročito u lošim poljoprivrednim i stočarskim zajednicama. Zapravo, takva društva i jesu obezbjeđivala savršeno stanište za pojavu razbojništva na prostoru Balkanskog poluotoka u srednjem vijeku.¹⁶⁶ Vlasi su ukradenu robu mogli dalje prodavati i na taj način privređivati. Primjera radi, 21. X 1453. godine Radič Magnjić iz Župe

---

¹⁶² Sophoulis, *Banditry*, 61-62.

¹⁶³ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 94-95.

¹⁶⁴ Isto, 95.

¹⁶⁵ Desanka Kovačević-Kojić, „Učešće Vlaha u trgovinskoj razmjeni tokom XIV i XV vijeka“, *Simpozijum – Vlasi u XV i XVI vijeku*, Knjiga 22, Odjeljenje društvenih nauka, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1983, 83.

¹⁶⁶ Sophoulis, *Banditry*, 1.

dubrovačke je dobio ukradenog konja od nekog Vlaha i vratio ga vlasniku Vukosavu Medvjedoviću iz Trebinja.¹⁶⁷

Krađa krupne stoke

Stočarstvo je odavno shvaćeno kao poseban izvor materijalnih dobara potrebnih za ishranu ljudi i sirovina neophodnih za izradu obuće i odjeće. Vlaški katuni su u tom pogledu imali naročitu prednost zbog ugodne mediteranske klime, obilja trave po kraškim poljima, vrtacama, brežuljcima, te zbog mnoštva niskog rastinja pogodnog za brst.¹⁶⁸ U sačuvanim arhivskim dokumentima se može pronaći mnoštvo dokumenata koji govore da su Dubrovčani davali Vlasima stoku na uzgoj uz određenu naknadu.¹⁶⁹ Zahvaljujući izvorima, može se pratiti krađa stoke tijekom uzgoja, ali i tijekom vršenja karavanske trgovine. S tim u vezi, stoka je podijeljena na *stoku krupnog zuba* (goveda, konji, magarci) i *stoku sitnog zuba* (ovce, koze, svinje).¹⁷⁰ Zbog benefita koje je stoka omogućavala, vrlo često je bila predmetom krađe među Vlasima. Kako je u prvom poglavlju spomenuto, jedan od prvih poznatih Pliščića je bio Vukoslav koji je 1382. godine poznat po titulu kneza svih Vlaha Bosanskog Kraljevstva.¹⁷¹ Međutim, u kontekstu razbojništva još 1377. godine, Brajon Vidoslavić je optužio poveću skupinu Vlaha ponosnika, a među kojima je i izvjesni Vuk Pliščić zbog pljačke olova u vrijednosti 70 dukata, dva konja i jednog tovara soli.¹⁷²

Uloga goveda u srednjovjekovnoj poljoprivredi je bila iznimna jer obrada zemlje nije bila moguća bez njih. Goveda su predstavljala glavno sredstvo poljoprivredne proizvodnje zbog uprezanja na ralo i plug. Pored toga, dobijeni proizvodi su bili važni za ishranu zbog mesa i mlijeka. Broj ukradenih goveda ukazuje na značaj ove životinje za srednjovjekovnog čovjeka.¹⁷³ Zbog prodaje ovih proizvoda u blizini svakog grada nalazila se stočna tržnica i prostorija za klanje stoke - *becaria*. Mesari su, pored goveđeg, prodavali i meso drugih

---

¹⁶⁷ Kurtović / Peco, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 597.

¹⁶⁸ Тошић, *Требињска област*, 160-161.

¹⁶⁹ U srednjovjekovnoj Srbiji, za svoj trud oko gajenja stoke pastiri su dobijali nagradu. Mječena nagrada je nazivana „mjesečina“, a u stoci „beleg“. Na osnovu jedne povelje kralja Uroša izdatoj Hilandaru s početka XIV stoljeća, Vlasima koji su čuvali kobile je bila ukinuta godišnja nagrada koja je dotad iznosila dva pastuha. Реља В. Кагић, *Сточарство средњовековне Србије*, Историјски институт Српке академије наука и уметности, Посебна издања, Одељење медицинских наука, Књига 30, Београд, 1978, 26.

¹⁷⁰ Тошић, *Требињска област*, 161.

¹⁷¹ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521)*, 1, 28.

¹⁷² Kurtović, „Из историје влaha Плишчића“, 222. Elmedina Duranović ovaj dokument datira u 1371. godinu, kao i Esad Kurtović u transkriptu izvora. Vidi: Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 6. Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 106.

¹⁷³ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 130.

životinja kako svježe, tako i suho.¹⁷⁴ Godine 1411. Kalj Veselković je podigao tužbu protiv Vlaha Radula Stankovića zbog krađe vola u vrijednosti od sedam perpera *in planina Crucicina*.¹⁷⁵ U septembru 1411. godine, Vukša Stambek, Pripčin Dražnić i Tjekoe su podigli tužbu protiv više Vlaha iz Dobrieva katuna zbog krađe škopaca i stvari kod planine Jelenak u mjestu Pseliče na posjedu „kneza“ Sandalja Hranića.¹⁷⁶

Krajem marta 1420. godine, dubrovački vlastelin Nalko Đurđević je podigao tužbu protiv Vlaha Kutlarića braće Budaka i Radosava Ivojevića zbog pljačke vola izvršene u Zatonu kod Stona.¹⁷⁷ Čini se da je 1420. godina bila poprilično obilježena krađom krupne stoke od strane Vlaha. U maju se desila tužba protiv Vlaha iz katuna Vlahovići. Milien Budečević je podigao tužbu protiv Vućihne Vlahovića i Stjepoja iz katuna Vućihne Vlahovića zbog pljačke tri krave i vola koji su bili na uzgoju kod Gojka Tihosalića *in loco dicto Stolac*.¹⁷⁸ Iste godine, Bakić Stanihnić je podigao tužbu protiv Vlaha iz Ugaraka braće Radivoja, Pavlice i Vlatka Dubravčića i Ivka Radeljevića zbog pljačke vola i osam škopaca izvršene u naselju u Ljubomiru.¹⁷⁹ U šestom mjesecu 1427. godine, Radmil Grnčarić je podigao tužbu protiv Vlaha Pliščića Vukmira Radmilovića i Radovca Radmanića zbog krađe vola na uzgoju i radu kod Pribisava Sematovića i Radinca Grnčarića u Tribihoru.¹⁸⁰ Vlasi su koristili priliku za krađu čak i kada im Dubrovčani daju stoku na uzgoj. Jedan od primjera ovakvog tipa tužbe potječe iz jula 1420. godine kada je Radovac Vlatković iz Rijeke dubrovačke podigao tužbu protiv Vlaha iz Bobana Vukca Strojsalića zbog krađe stoke dobijene na uzgoj i lana dobijenog za predenje.¹⁸¹

Konji su glavno prijevozno sredstvo koje je pokretalo srednjovjekovnog čovjeka na kopnu. Bez konja, čovjekova pokretljivost bi bila značajno smanjena. Kao osnovno prijevozno sredstvo, konja su posjedovali svi slojevi društva. Konj učestvuje u nošenju drveta i kamena za mala i velika zdanja, u obradi zemlje i prijevozu ljetine na sitnim i krupnim posjedima, privrednom prometu unutar lokalne zajednice, ali i između udaljenih predjela.¹⁸² Konji su zbog svoje izdržljivosti bili dosta prisutni u privredi dubrovačkog zaleđa, a samim tim su bili i predmetom pljačke. Vrlo često su bili ukradeni s tovarom robe koja se u tom trenutku nalazila

---

¹⁷⁴ Šunjić, „Mjere, novac, zarade i cijene“, 70.

¹⁷⁵ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 69.

¹⁷⁶ Isto, 65.

¹⁷⁷ Isto, 84.

¹⁷⁸ Isto, 203.

¹⁷⁹ Isto, 225.

¹⁸⁰ Isto, 429.

¹⁸¹ Riječ je o ukradenoj kravi i svinji. „...*unam vaccam et unam porcum*...“ Isto, 215.

¹⁸² Kurtović, *Konj*, 7.

uz njih.¹⁸³ Godine 1434. Vukosav Milatović je podigao tužbu protiv braće Radosava i Radovana Brančića i Vučihne sina Radosava Kukulića koji su Vlasi Pliščići, te braće Grubača i Vitka Radunovića koji su ljudi Ostoje Poznanovića iz Trebinja zbog krađe konja u Žakovu u Popovu.¹⁸⁴ U januaru 1436. godine, podnesena je tužba protiv Vlaha Predojevića za krađu konja u Rudinama.¹⁸⁵ U novembru iste godine, Vukoslav Radosalić i Vokčin Gojaković su podigli tužbu protiv Vlaha iz Drobunjaka, Radivoja Vukšića zbog krađe konja, novca i raznih stvari u Cernici u vrijeme kada je umro vojvoda Sandalj Hranić.¹⁸⁶ Radosav Brajković je krajem januara 1442. godine podigao tužbu protiv Vlaha Mirilovića Stanoja Nikolića i Obrada Pokrajčića zbog krađe konja, novca i ranjavanja.¹⁸⁷ Radosav Oliverović i Đurko Tihčinović su podigli tužbu protiv Vlaha iz Drobunjaka Brajana Tokoljevića i Brajanovog sluga Vlatka zbog krađe konja i novca.¹⁸⁸ Vlatko Oputica, čovjek vlastelina Nikole Đurđevića je u oktobru 1444. godine podigao tužbu protiv Vlaha iz Bobana Ivaniša Dobrilovića zbog krađe konja.¹⁸⁹

Kako je to krađa konja utjecala na daljnju trgovinu otkrit će sljedeći kupoprodajni ugovori. Augusta 1425. godine, Nikola Krajsalić, Vlah Banjanin je prodao konja Ivanu Marinu Basantiju za 30 perpera. Nikola Krajsalić se prilikom prodaje konja obavezao da će, ukoliko dođe do bilo kakvih komplikacija koje bi ukazivale na to da je konj ukraden, otet ili da nije od rečenog prodavača, vratiti cjelokupan iznos novca. Za kupoprodaju i vraćanje novca su kao jemci navedeni Dobrašin Vojnić, Ratko Rašković i Jurak Ivković.¹⁹⁰ Vjerojatno je za ovakav kompleksan kupoprodajni ugovor zaslužna sve učestalija pljačka konja, ali i druge stoke od strane Vlaha. Ukradena roba je sa sobom nosila i svojevrzne tegobe onoj osobi koja je kupi što se vidi na osnovu sljedećeg razvoja situacije. U decembru 1436. godine, Vlah Mirilović, Radosav Ivančić, čovjek vojvode Stjepana Vučkicia Kosače je prodao konja Dobrilu Osmerčiću iz Konavala za 12 perpera. Međutim, u aprilu 1438. godine pred podknezom i sudijama se pojavio Pribisav Radojković iz katuna Miliše Nenkovića tražeći tog konja i izjavljujući da je riječ o njegovom vlasništvu.¹⁹¹ Svakako da nijedan potencijalni vlasnik nije želio ovakve

---

¹⁸³ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 142.

¹⁸⁴ Esad Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 532.

¹⁸⁵ Isto, 550.

¹⁸⁶ Isto, 571.

¹⁸⁷ Isto, 647.

¹⁸⁸ Isto, 657.

¹⁸⁹ Isto, 721.

¹⁹⁰ Kurtović, *Konj*, 99.

¹⁹¹ Isto, 110.

komplikacije pred sudom pa je zbog toga ustanovljena i institucija jemaca za ovakve slučajeve. Pored toga, ovaj ugovor pokazuje da je i između vlaških katuna dolazilo do pljački.

Krada sitne stoke

Kao što je već navedeno, u sitnu stoku spadaju ovce, koze i svinje. Ovce su činile neizostavni dio stočarstva srednjovjekovne Bosne. Relja Katić kroz prizmu stočarstva u srednjovjekovnoj Srbiji navodi da se bez pretjerivanja može reći da su ovce hranile i odijevale narod u prošlosti. Još jedan razlog zašto su ovce bile mnogobrojne u stočarskoj privredi jeste što njihovo gajenje nije iziskivalo velike izdatke niti trud.¹⁹² Upravo zbog navedenih razloga ovce se često mogu pronaći u kupoprodajnim ugovorima, u ugovorima o njihovom davanju na uzgoj, ali i u tužbama koje tematiziraju njihovu krađu. Pored velikog broja slučajeva u kojima su ovce zajedno s drugom stokom ukradene s ispaše, zabilježeno je i nekoliko slučajeva u kojima su ovce jedini predmet pljačke, ali se tada obično radilo o manjim pljačkama.¹⁹³ Veća pljačka u kojoj su predmetom bile samo ovce se desila 8. I 1412. godine u Konavlima. Ukupan broj ukradenih ovaca je iznosio tri stotine. Vlasnik ovaca je u tužbi optužio ljude iz Vrsinja i Vlahe Riđane. Zahvaljujući soku, kojem je isplaćeno 15 perpera, otkrivena su i njihova imena.¹⁹⁴ Plaćanje sočbine je omogućavala jasno razlikovanje soka od običnog svjedoka. Sočbinu je plaćao tužitelj, osoba koja je sa sudom sklopila pismeni ugovor javno pred sudom ili dogovorila privatni usmeni ugovor. Princip djelovanja sočbine je tekao tako što bi se sok ugovorom obavezao da će dati izjavu s imenima počinitelja, odnosno krivaca i po mogućnosti prikupiti druge dokaze. Zauzvrat, tužitelj će soku dati naknadu za obavljen posao. Ponekad se nagrada u cijelosti isplaćivala unaprijed, nekada dio, a nekada tek poslije okončanja sudskog postupka.¹⁹⁵ Veličina nagrade je ovisila od vrijednosti ukradene robe i mogla je iznositi jednu trećinu ili jednu četvrtinu.¹⁹⁶

Još 1436. godine, dvojica Vlaha Bobana i jedan Vlah Pilatović, te jedan čovjek iz naselja Grebci su optuženi za krađu dvije ovce iz kuće njihovog vlasnika u Orašcu.¹⁹⁷ Tijekom

---

¹⁹² Katić, *Stočarstvo*, 51.

¹⁹³ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 150.

¹⁹⁴ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 76. Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 151.

¹⁹⁵ Бранислав М. Недељковић, "Сок и сочбина у старом српском праву", *Историјски гласник*, 7, Историјски институт, Београд, 1957, 61-63.

¹⁹⁶ Nella Lonza, „Property under the Protection of the Authorities: Punishment of Thieves in Medieval Dubrovnik“, *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*, ed. Irena Benyovsky Latin and Zrinka Pešorda Vardić. Zagreb, 2014, 502.

¹⁹⁷ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 566.

četrdesetih godina XV stoljeća došlo je do pojačane krađe ovaca. Đurko Pribilović je podigao tužbu protiv Radoja Medinovića Vlaha iz Kresojevića i njegovih kompanjona zbog krađe 11 ovaca.¹⁹⁸ Jedna od tužbi donosi informacije o tome što se još kralo uz ovce. Đorđe Dobrieljević je podigao tužbu protiv Vlaha iz Pliščića, Stanihne i Vukoja Radivojevića zbog krađe tri ovce, mača i novca.¹⁹⁹ Radoje Brajaković je podigao tužbu protiv Vlaha iz Vragovića Vukote Bajulovića zbog krađe dva ovna u Trebišnjici.²⁰⁰ Ostoja Pripitković je podigao tužbu protiv Radovana Kapičića iz Ljubača i Vlaha Radovana Doberkovića zbog krađe jagnjeta i tri košnice pčela.²⁰¹ Početkom decembra 1447. godine, dvojica braće Mrđenovića su optužena zbog krađe dva ovna i ranjavanje tužitelja u Bileći. Nije naglašena njihova veza s Vlasima Predojevićima, ali je vrlo moguća pretpostavka da se radi o nasljednicima Mrđena Glavčića.²⁰² Neke tužbe otkrivaju i vrijednost konja u određenom trenutku. Na osnovu tužbe Ruska Dimitrovića koja je podignuta protiv Vlaha iz Bukvića, braće Radosava i Radaka Jerenića, te izvjesnog Goluba zbog krađe dva ovna dolazi se do informacije da je njihova vrijednost bila dva dukata.²⁰³

Pored ovaca, i koze su bile prisutne u velikoj mjeri. Koza je čak i na pojedinim prostorima imala veću ulogu zbog svoje spretnosti i pokretljivosti, jer je mogla pronaći hranu i na nepristupačnim mjestima gdje ostale životinje nisu mogle. Prihodi od koze su bili veoma korisni za ishranu i svakodnevni život čovjeka, a dobijali su se bez puno uloženog truda.²⁰⁴ Njihovo meso i mlijeko su korišteni za ishranu, dok je kozja dlaka zbog svoje čvrstine predstavljala značajan reproduktivni materijal za pravljenje džakova u svrhu karavanskog transporta roba i različitih pokrivača.²⁰⁵ Već 27. X 1421. godine, Mirko Radosalić podiže tužbu protiv braće Božidara, Radoja i Grljoja Kotnića, Vlaha iz katuna Mirilovića zbog krađe koze i ovce koje su bile na uzgoju kod njegovog brata Miljka u katunu Mirilovića.²⁰⁶ Početkom drugog mjeseca 1422. godine, dva Vlaha iz katuna Kresojevića su optuženi za krađu dvije koze.²⁰⁷

---

¹⁹⁸ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 644.

¹⁹⁹ Isto, 809.

²⁰⁰ Isto, 909.

²⁰¹ Isto, 912.

²⁰² Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 96. Kurtović, „Iz historije vlaha Predojevića“, 251.

²⁰³ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 567.

²⁰⁴ Тошић, *Трeбињска област*, 161-163.

²⁰⁵ Капић, *Сточарство*, 57-58.

²⁰⁶ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 251.

²⁰⁷ Isto, 268.

Ugovori koji govore o krađi koza od strane Vlaha uglavnom potječu iz druge polovine XV stoljeća. Miladin Božiković je podigao tužbu zbog krađe 12 koza i stvari u Poljicama. Kasnije je raspolagao imenima kradljivaca. Među njima se nalazio i *Stipeanus Rachcigh de Bobani*.²⁰⁸ Gerlj Krajković je podigao tužbu protiv većeg broja Vlaha Ugarčića zbog krađe 35 koza u naselju Duba u Površi.²⁰⁹ Radivoj Milatović iz Rijeke dubrovačke je podigao tužbu protiv Vlaha iz Žurovića Olivera, Nenka i Vukote Stajsalića zbog krađe četiri koze.²¹⁰ Radoje Dobrovojević je podigao tužbu protiv Vukića Dobrilovića iz Bobana zbog krađe jarca u vrijednosti od tri perpera.²¹¹ Stjepko Ostojić iz Rijeke dubrovačke je podigao tužbu protiv Dobrila, sluge Vlaha Stanića Radosalića, čovjeka Pavlovića zbog krađe dvije koze.²¹² Vukoje Krajković, Vlah Predojević je optužen za krađu koze u aprilu 1422. godine.²¹³ U oktobru 1466. godine, optužena je nekolicina lica, između ostalog i Vlasi Bobani od strane Cvijete, supruge Vukmira Bakovića iz Petrovog Sela zbog pljačke jedne koze.²¹⁴ Na osnovu predloženih tužbi, može se zaključiti da su koze u manjem broju bili pokradene prilikom davanja na uzgoj za razliku od krupne stoke, dok svinja gotovo i nema u tužbama. Češći pomen svinja je u davanju na uzgoj.

Dešavale su se i velike pljačke stoke koje su bile dobro organizirane i obuhvatale su krupnu i sitnu stoku, ali i poneki predmet koji bi se Vlasima učinio važnim poput tkanina koje su imale veću vrijednost. Obično je u takvim situacijama pokradano na stotine sitne stoke i tek par primjeraka krupne stoke. Protiv Vlaha iz katuna Vlahovića je podignuta tužba 25. XI 1423. godine za napad na Prvoja kojeg su kod Stona presreli napadači i ukrali 220 grla sitne stoke, 10 krava i volova. Za ovu krađu, Bijelna, Prvojeva supruga je optužila Vučihnu Vlahovića i trojicu njegovih sinova Vukca, Vukotu i Bijelu, dok je RRadivoja Rajkovića i njegovog oca Bjelana optužila za saučeništvo u ovom djelu. Pet dana kasnije se na sudu pojavio Prvoje, te je dopunio optužnicu s imenima ljudi koji su ga napali. U izjavama dvojice svjedoka uzetih u martu 1425. godine, optužnica je potvrđena, ali je broj stoke bio znatno smanjen. Mjesec dana kasnije, pred sudom se pojavio Radonja Milošević iz katuna Vučihne i priznao učešće u

---

²⁰⁸ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 646.

²⁰⁹ Isto, 704.

²¹⁰ Isto, 826.

²¹¹ Isto, 874.

²¹² Isto, 911.

²¹³ Isto, 153.

²¹⁴ Esad Kurtović, „Naselje Grebci u srednjovjekovnoj župi Popovo“, *Iz povijesti dubrovačkoga zaleđa*, Dubrovnik, 2018, 45.

navedenoj pljački.²¹⁵ Ova tužba i njeno okončanje ukazuju i na potrebu tužitelja da poveća broj stoke koja mu je ukradena kako bi i njegova odšteta bila veća.

U sljedeća dva ugovora, glavni predmet pljačke su škopci. Vukac Radilić i Tunko Sriedanović su 10. XI 1443. godine podigli tužbu protiv više osoba iz Drobnjaka zbog ranjavanja i krađe 82 škopca, tri kobile, konja i 13 komada tkanina u vrijednosti od 270 perpera.²¹⁶ Radoje Dobrosalić i Milorad Ostojić podižu tužbu zbog krađe 42 škopca, dva vola, krave, te opreme i pokućstva od strane nekih Vlaha *vocatos Xuchzi dicentes homines Dube*. S druge strane, u narednom ugovoru od 12. VI 1444. godine je navedeno da su braća Čepnja i Vukac podigli tužbu protiv Vlaha iz Drobnjaka i Riđana zbog krađe 600 grla stoke.²¹⁷ Tri godine kasnije, Radohna Radmanić i Lukša Dobilović iz Župe dubrovačke su podigli tužbu protiv većeg broja Vlaha zbog krađe 25 perpera, tacne u vrijednosti 20 perpera, 120 grla sitne stoke, šest volova, tovar voska s konjem u Modriču navodeći da je to po mandatu vojvode Stjepana Vukčića.²¹⁸

Otmica i prodaja ljudi

Na području srednjovjekovne Bosne se od XIV stoljeća može pratiti trgovina robljem čiji su kupci bili Dubrovčani. Razgranatu trgovinu bosanskim robljem vodili su brojni sitni trgovci, neki specijalizirani za taj posao, neki usput, ali ni istaknutiji društveni slojevi nisu izostajali. U tom svojstvu su prisutni i Vlasi kao vladarevi ljudi već 1365. godine.²¹⁹ Pored kupovine ili poklona, što se može smatrati uobičajnim načinom stjecanja roblja, nisu bile rijetke prevare, krađe ili druge malverzacije koje su slobodno stanovništvo pretvarale u roblje.²²⁰ U dokumentima iz druge polovine XV stoljeća koji se čuvaju u Državnom arhivu u Dubrovniku, javlja se termin *ropci* za označavanje osoba koje su se bavile otimanjem i prodajom ljudi.²²¹ U seriji tužbi Dubrovačkog arhiva, prvi put je ovaj termin upotrebljen 1465. godine i vezuje se

---

²¹⁵ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 104. Esad Kurtović, „Sitni prilog o Vlasima Vlahovićima“, *Godišnjak Bošnjačke zajedničke kulture* „Preporod, 5, Sarajevo, 52-53.

²¹⁶ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 693.

²¹⁷ Isto, 711.

²¹⁸ Isto, 782.

²¹⁹ Esad Kurtović, „Roblje u bosansko-dubrovačkim odnosima u razvijenom srednjem vijeku“, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, 7, Sarajevo, 2020, 51-52.

²²⁰ Elmedina Duranović, „Žene iz Bosne na tržištu roblja u Dubrovniku 1279-1301“, *Žene u srednjovjekovnoj Bosni*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije, Sarajevo, 2015, 50.

²²¹ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 193.

upravo za jednu vlašku skupinu. Naime, 20. IV 1465. godine Vlasi Kresojevići su oteli i prodali nećaka Radonje Božidarovića.²²²

Tijekom dugog procesa osvajanja srednjovjekovne Bosne od strane Osmanlija, bivale su sve učestalije suradnje između Osmanlija i Vlaha, što se vidi na primjeru djelovanja Vlaha Mirilovića i Vlaha Vlahovića. U slučaju Pliščića, također dolazi do trgovinske suradnje na što ukazuje podatak iz septembra 1465. godine kada je Radinac Mirković iz Dubrovnika podigao tužbu protiv Grubača Vignjevića, Stanka Pokrajčića i Bratulja Sracinovića s posjeda Osmanlija zbog krađe njegovog sina Radosava u Gacku i prodaje Turcima.²²³ Esad Kurtović smatra da je Grubac Vignjević Pliščić zapravo sinovac Sracina Pliščića prema dokumentu iz marta 1425. godine.²²⁴ Krajem januara 1466. godine, Vladna Radoslavova je podigla tužbu protiv Vlaha Bijelića iz Vlahovića i njegovih ljudi zbog otimanja njene kćerke Vladuše i unuka Matka i njihove prodaje Turcima. Godine 1467. Nosač Radonja Radosalić je podigao jednu tužbu protiv Šišmana Grubačevića (Vlaha iz Pliščića) zbog otimanja njegovog nećaka Radata i prodaje Turcima, drugu tužbu protiv Dragiše Vukšića (Vlaha iz Pliščića) zbog otimanja njegove supruge, sina i njihove prodaje Turcima dok je treću tužbu podigao protiv Vlaha Radunovića (Vlaha iz Pliščića) zbog krađe novca.²²⁵ Vlasi Kresojevići su imali svog udjela u trgovini ljudima s druge strane, odnosno kao kupci. O tome govori dokument od 6. XI 1464. godine kada je Radovac Vukotić prijavio otmicu majke, dvojice braće Radibrata i Radonje i sina Radoslava koji su prodati Vlasima Kresojevićima.²²⁶

Tek nekoliko podataka kojima se raspolaže otkrivaju da su Vlasi Mirilovići bili uključeni u prodaju ljudi Osmanlijama u drugoj polovini XV stoljeća, a vjerojatno i ranije. Armenka supruga Borisava Dobriekovića, Vlaha iz Mirilovića je podigla tužbu protiv svog supruga Borisava i njegovih sinova Sladoja i Bosana, nećaka Bogete zbog namjere njene prodaje Turcima i krađe njenih stvari.²²⁷ Već početkom naredne godine Nosač Pribić Bogavčić je podigao tužbu protiv Vlaha iz Mirilovića Mrkše Radinovića i njegove braće zbog otimanja sina Radonje i prodaje Turcima.²²⁸ Kao što je slučaj i s Vlasima Mirilovićima, i Vlasi Vlahovići su u dubrovačkim izvorima prepoznati u svojstvu preprodavača ljudi. Prvi slučaj je zabilježen

---

²²² Esad Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 1073.

²²³ Isto, 1084.

²²⁴ Kurtović, „Iz historije vlaha Pliščića“, 229.

²²⁵ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 1155.

²²⁶ Isto, 1039.

²²⁷ Isto, 1186-1187.

²²⁸ Isto, 1216.

u oktobru 1465. godine kada je Grebenar Milat Milojević podigao tužbu protiv Vlaha iz Vlahovića Brajča Dobrilovića zbog prodaje njegove kćerke i punice Turcima.²²⁹

Otmicom i prodajom ljudi su se bavili i Vlasi Maleševci. Iz tužbe od 21. I 1466. godine saznaje se da je Vlah Maleševac svoju ženu prodao Osmanlijama za 9 dukata. Maleševci se spominju kao otimičari u martu iste godine.²³⁰ U više navrata je zabilježeno da su se i Vlasi Bobani bavili otmicom i prodajom ljudi. U septembru 1465. godine, kovač Boljin Bogdanović je podigao tužbu protiv braće Radovčića iz Grebaka, te Jurja Stanimirovića i Vignja Boljinovića iz Bobana zbog toga što su jula 1465. godine oteli njegovog slugu Radonju i prodali ga Turcima.²³¹ Na osnovu ugovora iz marta 1466. godine u kojem je Vlah Boban zajedno s dva kompanjona ukrao Pribelju, slugu Mikocija Vučetića se obznanjuje i cijena roba budući da su ga oni prodali Turcima za osam dukata.²³² Kao što je slučaj i s drugim vlaškim skupinama, i Vlasi Bobani su se znatno više bavili otmicom i prodajom robova neposredno nakon osvajanja pada srednjovjekovne Bosne pod osmansku vlast.

Pljačka druge robe

Iako su životinje imale dvojaku vrijednost za Vlahe: mogli su se nastaviti baviti njihovim daljim uzgojem i od njih dobijati potrepštine neophodne za život ili su ih mogli dalje preprodavati, Vlasi se nisu ograničili samo na pljačkanje životinja. Nerijetko su predmeti pljačkanja bile tkanine, oružje i druga vrsta robe koju su kasnije preprodavali ili zadržavali za sebe. Krajem januara 1420. godine su, u jednoj tužbi za pljačku robe na području Trebinja koja je transportirana u pravcu Cernice, među osumnjičenima spomenuti Stjepan Dabižinović, Vlah Mirilović i njegov čovjek Radivoj Radmanić.²³³ Da su i Vlasi bili žrtve pljačkaša, a ne samo oni koji su pljačkali, govori podatak da je 12. X 1421. godine Mihač Tupaćić, Vlah Mirilović tužio Radovca Lajavčića iz Petrovog Sela, na području Dubrovnika zbog pljačke jedne sklavine.²³⁴

Kao što je već rečeno u poglavlju o karavanskom prijevozu robe, so je bila iznimno važna za Vlahe kao primarno stočarsko stanovništvo zbog upotrebe soli za stoku. Spomenut je i dogovor na kojim se mjestima može prodavati so, a jasno je da su se Dubrovčani trudili,

---

²²⁹ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 1085.

²³⁰ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 195.

²³¹ Kurtović, *Vlasi Bobani*, 84.

²³² Isto, 85.

²³³ Kurtović, „Prilog historiji vlaha Mirilovića“, 78.

²³⁴ Isto.

najprije da steknu monopol nad soli, a zatim i da ga zadrže. Vlasi su često bili angažirani kao prijenosnici ove vrste robe, ali je iz jednog ugovora evidentno da su pokušavali da krijumčare sol. Na početku augusta 1434. godine, desilo se ispitivanje krijumčarenja soli u kojem je optužen Vlah Mirilović Radibrat Božidarović.²³⁵

Međutim, u seriji tužbi se ne nalaze samo podaci o direktnoj pljački od strane Vlaha Mirilovića već se nalaze i indirektni podaci koji bi mogli upućivati na to da je riječ o dobroj i organiziranoj vlaškoj skupini koja je surađivala s ljudima izvan svog katuna. Naime, 13. III 1371. godine, Obrad Dragošević je podigao tužbu protiv Vlaha Mirilovića braće Ninoja i Nikole Dupovčića zbog prijevoza iz Drijeva na pogrešno mjesto zbog čega je dodatno opljačkan od Dobrovoja Dobrikovića.²³⁶ Ostaje nerazjašnjeno da li je riječ o suradnji i dobro organiziranoj pljački od strane Vlaha Mirilovića i Dobrovoja Dobrikovića ili je pak riječ o pukoj slučajnosti.

U optužnici Stojislava Radosalića, datiranoj u august 1411. godine, navedeno je više različitih predmeta pljačke, a među njima i jedan mač. Ivan Radšić i Stjepan Kvalović su tom prilikom bili optuženi. Međutim, u maju 1415. godine na sudu je ovaj slučaj reaktiviran. Kao akteri dogovora s tužiteljem se javljaju dvojica Vlaha Vlahovića koji obećavaju da će vratiti ukradeni mač i nadoknaditi nanesenu štetu. Dva mjeseca kasnije, slučaj je zaključen po volji tužitelja.²³⁷

Jula 1419. godine kao optuženi u jednoj pljački je spomenut Stjepan Kaljević *ex vlachis de Pliesche*. Tom prilikom je Žur Milošević optužio Stjepana Kaljevića, Saracina Pliščića i Vukca Vignjevina da su ga na području Gatačkog polja opljačkali u robi i drugim stvarima u vrijednosti od preko 30 perpera.²³⁸ Godine 1434. Vukosav Milatović je podigao tužbu protiv braće Radosava i Radovana Brančića i Vučihne sina Radosava Kukulića koji su Vlasi Pliščići, te braće Grubača i Vitka Radunovića koji su ljudi Ostoje Poznanovića iz Trebinja zbog krađe konja u Žakovu u Popovu.²³⁹ Februara 1436. godine, Brajan Branetić je podigao tužbu protiv katuna Pliščića zbog krađe voska u vrijednosti od 30 perpera.²⁴⁰ Protiv braće Radelje i Radoja, Vlaha Pliščića i Vukmira Radmanića je optužbu podigla Stojisava Vukotina zbog krađe stvari i

---

²³⁵ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 539.

²³⁶ Isto, 4.

²³⁷ Duranović, *Drumsko razbojništvo*, 103.

²³⁸ Kurtović, „Iz historije vlaha Pliščića“, 225.

²³⁹ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 532.

²⁴⁰ Isto, 552.

novca u Trebinju.²⁴¹ Zanimljiv podatak potječe iz marta 1436. godine, kada je Ljubiša Petković podigao tužbu protiv Vlaha iz Plišćića Radosava Čiočića zbog krađe ogrtača od njegovog sluge Milata na granici posjeda vojvode Radosava Pavlovića.²⁴²

***

Svakodnevni život vlaških skupina unutar srednjovjekovne Bosne je bio mnogo složeniji od onoga kako se to ranije tumačilo u historiografiji. Na osnovu serije Lamenta de foris iz Državnog arhiva u Dubrovniku, omogućeno je identificiranje različitih vlaških skupina, njihovih predstavnika i članova u drumskom razbojništvu. Važno je naglasiti da su ovakve njihove aktivnosti utjecale na trgovinu srednjovjekovne bosanske države. Prije svega, geografski položaj vlaških skupina je omogućavao da presijecaju i napadaju dva glavna drumska puta srednjovjekovne Bosne. Na taj način je bila otežana sama trgovinska razmjena između Dubrovnika i unutarnjih prostora bosanske države. Pored toga, drumsko razbojništvo je Vlasima predstavljalo aktivnost preko koje su sebi osiguravali sredstva za svakodnevni život. Na osnovu par ugovora se može zaključiti da su ukradenu robu Vlasi dalje preprodavali, a vjerojatno su nešto od toga zadržavali za sebe. Također, nisu se ograničavali na krađu isključivo stoke iako je riječ o stočarskom narodu budući da se kroz tužbe vidi da su krijumčarili sol, krali tkanine, oružje i slično.

---

²⁴¹ Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 555.

²⁴² Isto, 556.

ZAKLJUČAK

Preobrazbe u profesionalnoj historiji dolaze sa sedamdesetim godinama XX stoljeća, a tome u prilog govori i veća zainteresiranost za Vlahe pokazana kroz održana dva simpozijuma od kojih se jedan desio upravo na početku sedamdesetih godina. *Profesionalizacija historije*, kako to naziva Mirjana Gross, nije oslobodila historičare od dnevnopolitičkih opredjeljenja i utjecaja istih na njihovo pisanje, ali je doprinijela otvaranju novih spoznaja i mogućnosti u bavljenju historijskom naukom. Dakle, donijela je svježinu koja se manifestirala bavljenjem vlaškim pitanjem. Bitno je naglasiti da se metodološki pristup značajno promijenio. Dok su u ranijem periodu, historičari prepisivali podatke, u novije vrijeme se veći akcent stavlja na arhivsku građu. Upravo je uvid u arhivsku građu otvorio promišljanja o bavljenju novim temama, ili istim temama, ali iz drukčije perspektive.

Da su Vlasi kao poseban sloj stanovništva unutar srednjovjekovne Bosne zaista zavrijeđivali pažnju govore njihove brojne aktivnosti na polju trgovine tijekom dva stoljeća, odnosno koliko nam izvorni materijal daje uvid u stanje stvari. Zahvaljujući kupoprodajnim ugovorima osvijetljena je strana Vlaha kao prodavača. Uglavnom su prodavali konji i kobile zbog njihove važnosti za transport robe. Pronalazi se i par ugovora o nabavci drvene građe od strane Vlaha, te samo jedan ugovor o kupoprodaji žita. Kao mogući razlog se može navesti i ideja o tome da su proizvodili žita dovoljno samo za njih i da nisu imali mogućnosti i prostora da se bave izvozom žita.

Karavanska trgovina kao temeljno zanimanje Vlaha im je obezbjeđivala dodatni izvor sredstava koji nisu mogli steći samim stočarstvom. Prostorna raspoređenost vlaških katuna na tlu današnje Hercegovine im je pružala mogućnost da vrše prijevoz soli, olova, tkanina i druge vrste robe. Prvi podaci o prijevozu soli potječu iz sedamdesetih godina XIV stoljeća. Aktivan prijevoz soli se nastavlja u kontinuitetu u XV stoljeću o čemu govori veliki broj ugovora. Dubrovačka vlada je podsticala izvoz olova tako što je njegovim izvozom uslovljavala uvoz soli. Ponovo su Vlasi bili glavni prijevoznici ovog metala, ali su ugovori o prijevozu olova zastupljeni u mnogo manjem broju. Jedan od prvih ugovora o prijevozu olova je također datiran u sedamdesete godine XIV stoljeća. Početkom XIV stoljeća dolazi i do intenzivnijeg prijevoza tkanina od strane Vlaha. Pored navedenih artikala, Vlasi Bobani se spominju u kontekstu prijevoza drvene građe, dok se Vlasi Miljkovići spominju kao prijevoznici putnika. Dubravec Milićević je jedan od Vlaha koji se kroz dubrovačke izvore mnogo češće spominje od ostalih.

Negativna strana blizine s Dubrovnikom se očitovala u stalnim krađama i razbojništvu od strane Vlaha. Važni putevi koji su od Dubrovnik spajali sa unutrašnjosti zemlje su vodili preko današnje Hercegovine gdje su bili smješteni vlaški katuni. Budući da je stočarstvo predstavljalo glavnu privrednu granu za Vlahe, oni su nastojali u krađama dobiti što više krupne stoke koju bi mogli dalje preprodati ili iskorištavati za svakodnevni život. Kao što je slučaj i sa karavanskom trgovinom, Vlasi se u kontekstu pljački spominju sedamdesetih godina XIV stoljeća. S vremenom, mjesto Vlaha u pljačkaškim pohodima sve više uzima maha kroz godine koje su dolazile. U velikoj mjeri su se krali volovi koji su im bili važni i za obradu zemljišta. S druge strane, kako su konji bili glavno prijevozno sredstvo u srednjem vijeku uopće, a Vlasima naročito važni zbog bavljenja karavanskom trgovinom, nastojali su doći u posjed konja pa čak i putem krađe. Obično je s konjima bio ukraden i tovar robe koji bi se u tom trenutku nalazio na konju. Kada je u pitanju stoka sitnog zuba, krale su se ovce i koze, dok o svinjama nema zabilježenih tužbi koje bi mogle osvijeliti da li su one bile predmetom krađe. Bavili su se i porobljavanjem ljudi, a zatim bi te ljude dalje prodavali.

Utjecaj Vlaha na trgovinu srednjovjekovne Bosne je ostavio jasan trag kroz historijske izvore. Primarno se baveći stočarstvom, Vlasi su dali snažan podstrek bavljenju ovom granom privrede. Pored toga, vrijedi istaći da su za vrijeme zabrane trgovine soli u bosansko-dubrovačkom ratu samo Vlasi imali pravo da uvoze sol iz Dubrovnika. Bili su angažirani i na prijevozu druge robe koja im je omogućavala kvalitetnije uvjete i bolji socijalni status. S druge strane, Vlasi se nisu libili baviti razbojništvom ostavljajući negativan efekt na transport robe i trgovinu uopće. Trgovci su nastojali osigurati svoju robu, uglavnom klauzulama u ugovoru koje su podrazumijevale da će se šteta izazvana krađom morati nadoknaditi. Ipak, ovakva pojava predstavlja sasvim prirodan slijed stvari u srednjem vijeku. U nastojanju za privređivanjem se posezalo i za nelegalnim aspektom zarade.

Izvori i literatura

a) Objavljena izvorna građa

1. Kurtović, Esad, *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341-1526)*, 1-3, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, 2019.
2. Kurtović, Esad / Peco Almir, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*, 1-3, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, 2021.
3. Kurtović, Esad, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1483)*, 1-3, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2022.
4. Kurtović, Esad, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521)*, 1-2, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017.
5. *Писма и упутства Дубровачке републике*, I, објавио др. Јорјо Тадић, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Треће одељење, Књига IV, Српска краљевска академија, Београд, 1935.
6. *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2002.
7. Динић, Михаило Ј., *Из дубровачког архива*, Књига 3, Српска академија наука и уметности, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Треће одељење, Књига 22, Београд, 1967.
8. Недељковић, Бранислав М, *Мешовита порота. Дубровачка документа ХИВ и ХВ века о пограничној пороти*, Miscellanea XVII/6. Београд, 1978.

b) Knjige i članci

1. Babić, Anto, „Društvo srednjovjekovne bosanske države“, *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine, I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*, Posebna izdanja, knj. LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1987, 21-83.

2. Ђирковић, Сима, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.
3. Ћирковић, Сима, „Мере у средњовековном рударству Србије и Босне“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 8, No, Zagreb, 1977, 133-141.
4. Динић-Кнежевић, Душанка, „Учеће Влаха у преради вуне и превозу сукна у XIV и XV веку“, *Симпозијум – Власи у XV и XVI вијеку*, Књига 22, Одјелjenje друштвених наука, Академија наука и уметности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1983, 85-93.
5. Динић-Кнежевић Душанка, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1982.
6. Динић, Михаило, „Дубровачка средњовековна караванска трговина“, *Српске земље у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд, 1978, 305-330.
7. Дурановић, Елмедина, „Жене из Босне на тржишту робља у Дубровнику 1279-1301“, *Žene u srednjovjekovnoj Bosni* (ур. Emir O Filipović), Друштво за проучавање средњовековне босанске историје, Сарајево, 2015, 37-53.
8. Филиповић, Миленко С., „Структура и организација средњовековних катуна“, *Симпозијум о средњовековном катуну*, Научно друштво Босне и Херцеговине, Посебна издања 2, Одјелjenje историјско-филолошких наука 1, Сарајево, 1963, 45-112.
9. Гесић, Милена, „Дубровачка трговина солју у XIV веку“, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu*, књ. III, Београд, 1955, 95-153.
10. Храбак, Богомил, „О херцеговачким влашким катунима према пословној књизи дубровчанина Цивана Припчиновића“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XI, Сарајево, 1956.
11. Јиречек, Константин, *Историја Срба*, Прва књига до 1537. године, превео Јован Радоњић, Издвачако предузеће народне републике Србије, Београд, 1952.
12. Јиречек, Константин, „Власи и Маровласи у дубровачким споменицима“, *Зборник Константина Јиречека*, Српска академија наука, Београд, 1959, 191-205.
13. Катић Реља В., *Сточарство средњовековне Србије*, Историјски институт Српске академије наука и уметности, Посебна издања, Одељење медицинских наука, Књига 30, Београд, 1978.

14. Kovačević-Kojić, Desanka, „O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni“, *Radovi sa Simpozijuma Rudarstvo i metalurgija Bosne i Hercegovine, od prahistorije do početka XX vijeka*, Zenica, 1999, 177-183.
15. Ковачевић, Десанка, „Средњовековни катун по дубровачким изворима“, *Симпозијум о средњовековном катуну*, Научно друштво Босне и Херцеговине, Посебна издања 2, Одјелјење историјско-филолошких наука 1, Сарајево, 1963, 121-140.
16. Kovačević, Desanka, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Knjiga 13, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1961.
17. Kovačević-Kojić, Desanka, „Učešće Vlaha u trgovinskoj razmjeni tokom XIV i XV vijeka“, *Simpozijum – Vlasi u XV i XVI vijeku*, Knjiga 22, Odjeljenje društvenih nauka, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1983, 79-85.
18. Куртовић, Есад, „Дубравчићи, Власи Угарци са подручја Љубомира“, *Историјски часопис*, LVII, 2008, Београд, 107-122.
19. Kurtović, Esad, „Monte lapidoso - Kameno brdo“, *Споменица Симе Ђурковића*, Историјски институт, Зборник радова 25, Београд, 2011, 195-209.
20. Kurtović, Esad, „Iz historije Olova u srednjem vijeku“, *Zbornik radova Kulturno naslijeđe Olova i olovskog kraja*, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Sarajevo, 2017, 13-80.
21. Kurtović, Esad, „Iz historije vlaha Pliščića“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 35, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2008, 219-244.
22. Kurtović, Esad, „Iz historije vlaha Predojevića“, *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja*, 40, Sarajevo, 2011, 243-254.
23. Kurtović, Esad, *Konj u srednjovjekovnoj Bosni*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2014.
24. Kurtović, Esad, „Magarci u dubrovačkome zaleđu“, *Iz povijesti dubrovačkoga zaleđa*, Dubrovnik, 2018, 93-112.
25. Kurtović, Esad, „Naselje Grebci u srednjovjekovnoj župi Popovo“, *Iz povijesti dubrovačkoga zaleđa*, Dubrovnik, 2018, 31-56.
26. Kurtović, Esad, „Seniori hercegovačkih Vlaha“, *Hum i Hercegovina kroz povijest*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2011, 647-695.
27. Kurtović, Esad, „Prilog historiji vlaha Gleđevića“, *Prilozi Instituta za historiju*, 36, Sarajevo, 2007, 11-31.

28. Kurtović, Esad, „Prilog historiji vlaha Miriliovića“, *Most*, XXXI/196 (107), Mostar, 2006, 77-80.
29. Kurtović, Esad, „Roblje u bosansko-dubrovačkim odnosima u razvijenom srednjem vijeku“, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, 7, Sarajevo, 2020, 49-64.
30. Kurtović, Esad, „Sitni prilog o Vlasima Vlahovićima“, *Godišnjak Bošnjačke zajedničke kulture „Preporod“*, 5, Sarajevo, 2005, 49-58.
31. Kurtović, Esad, „Vlah Drobniak Žur Stipanović“, *Godišnjak Bošnjačke zajedničke kulture Preporod*, 13, Sarajevo, 2014, 373-383.
32. Kurtović, Esad, „Vlasi Nenковиći“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 36, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2008, 153-164.
33. Kurtović, Esad, „Vlasi Pilatovci“, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, XVII/3, Sarajevo, 2014, 301-310.
34. Kurtović, Esad, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009.
35. Kurtović, Esad, *Vlasi Bobani*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije, Sarajevo, 2012.
36. Kurtović, Esad, „Vlasi Drobnjaci i stećci (Crtica o Nikoli Raškoviću i njegovim nasljednicima)“, *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja*, 44, Sarajevo, 2015, 303-316.
37. Lonza, Nella, „Property under the Protection of the Authorities: Punishment of Thieves in Medieval Dubrovnik“, *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*, ed. Irena Benyovsky Latin and Zrinka Pešorda Vardić. Zagreb, 2014, 487-508.
38. Мишић, Синиша, *Хумска земља у средњем вијеку*, DBR International Publishing, Београд, 1996.
39. Mirdita, Zef, „Pokušaj rasvjetljavanja i rješavanja problema fenomena „planinskih“ odnosno „pastirskih“ socijalnih struktura Balkana“, *Povijesni prilozi*, 12, Zagreb, 1993, 283-326.
40. Mirdita, Zef, *Vlasi: starobalkanski narod (od povijesne pojave do danas)*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2009.
41. Mirdita, Zef, *Vlasi u historiografiji*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004.

42. Mužić, Ivan, „Vlasi i starobalkanska pretkršćanska simbolika jelena na stećcima“, *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*, pr. Ivan Mužić, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2010, 215-287.
43. Недељковић, Бранислав М., "Сок и сочбина у старом српском праву", *Историјски гласник*, 7, Историјски институт, Београд, 1957, 53-81.
44. Николић, Видан, „Трагови средњовековног занимања крамар у топономији Босне и Херцеговине“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, 7, Српска академија наука и уметности, Београд, 2012, 61-74.
45. Sophoulis, Panos, *Banditry in the Medieval Balkans, 800-1500*, Palgrave Macmillan, 2020.
46. Šunjić, Marko, „Мјере, новас, зараве и цијене на далматинско-босанском подручју (XIV. и XV. ст)“, *Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost*, IV, 1996, 37-74.
47. Šunjić, Marko, „Мјере, новас, зараве и цијене на далматинско-босанском подручју (XIV. и XV. ст) – II dio“, *Radovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 1997, 37-64.
48. Тошић, Ђуро, "Ispolica soli na Neretvi", *Spomenica akademika Marka Šunjića*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2001, 91-102.
49. Тошић, Ђуро, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1987.
50. Тошић, Ђуро, *Требињска област у средњем вијеку*, Историјски институт Српске академије наука и уметности, Књига 30, Београд, 1998.
51. Živković, Pavo, „Gospodarske i kulturne veze Olova i Dubrovnika u srednjem vijeku“, *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, Vol. 1, No. 1-2, Osijek, 2007, 29-40.
52. Winnifrith, Tom, *The Vlachs: The history of a Balkan people*, St. Martins's Press, New York, 1987.

c) Neobjavljene doktorske disertacije

1. Duranović, Elmedina, *Drumsko razbojništvo u srednjovjekovnoj Bosni prema dubrovačkim izvorima*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2017.
2. Pijović, Marko, *Vlasi u dubrovačkim spomenicima do 14. stoljeća*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.